

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آزموده ها

نویسنده:

مرکز تحقیقات حج

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	آزموده ها جلد ۲
۶	مشخصات کتاب
۶	اشاره
۷	مقدمه
۹	شرح وظائف روحانیون
۱۷	آشنایی با پاسخ برخی شبهات
۴۵	نکاتی از مناسک حج و نماز در فقه تطبیقی
۶۹	چند استفتاء
۷۴	درباره مرکز

آزموده ها جلد ۲

مشخصات کتاب

نام کتاب: آزموده ها

نویسنده: معاونت امور روحانیون

موضوع: مرجع

زبان: فارسی

ناشر: نشر مشعر

ص: ۱

اشاره

ص: ۲

آزموده ها (۲) - نگاهی به تجربیات و نیازهای روحانیون در حج

مقدمه

فریضه مقدس حج و سفر پر بار و معنوی به دو شهر مقدس مکه و مدینه، یکی از بهترین فرصت‌های طلایی است که خداوند توفیق انجام آن را نصیب روحانی کرده است، در این سفر پر رمز و راز و در انجام این فریضه بزرگ که تبلوری است از همه اعمال و احکام اسلامی، روحانی رسالت خود را در امر تبلیغ و ارشاد تجربه می‌کند.

متأسفانه در زمانی که ما زندگی می‌کنیم و در عصر حاکمیت ماشین که ارتباط و تماس بین انسان‌ها به حداقل رسیده و جمع‌ها از هم گسسته شده است، شاید کمتر اتفاق افتد که روحانی حداقل ۴ و حداکثر ۶ ماه از سال را با کسانی در ارتباط و همراه باشد که قرار است امر تبلیغ و ارشاد آنان را برای مدتی به عهده داشته باشد و خوشبختانه در این سفر اینچنین است.

از ویژگی‌های دیگر این سفر این است که کسانی که قرار است در کلاس درس ما و در جلسات تبلیغی ما حضور پیدا کنند، خود داوطلب و مشتاق‌آند و به خاطر آمادگی قبلی که شاید سال‌ها طول کشیده باشد، اکنون برای فهم اسرار و معارف و احکام و مناسک این سفر الهی لحظه شماری می‌کنند و در انتظارند تا از این خوان پر نعمت خوشه‌ها برچینند.

در این میدان، مبلّغی موفق‌تر است که با دست پُر و با احاطه، اطلاع و شناخت از روحیه زائران، و درک نیازهایشان و با در نظر گرفتن آنچه که لازم است در این دوره تبلیغی انجام دهد، کار خود را آغاز نماید.

برادر عزیز! در این جزوه کوتاه روی سخن با شماست. می‌خواهیم به خواست خدا و با یاری و همدلی شما، امری مقدس را با انگیزه‌ای رحمانی و از روی صدق و صفا، همراه با نشاط و شور به عنوان وظیفه انجام دهیم.

ص: ۳۰

بدیهی است که در این مسیر، گذشته از این که همه توان خود را به کار می‌گیریم، از دانش و تجربه دیگران هم سود خواهیم جست. فراموش نکنیم که تعدادی از زائرانی که توفیق همراهی آنان را خواهیم داشت، شاید در طول عمرشان تنها یک بار این سفر را تجربه کنند! و بدون شک خاطره این سفر تاریخی برای همیشه در ذهن آنان خواهد ماند و عمری با آن خواهند زیست. چقدر شایسته است اکنون که این توفیق الهی نصیب ما شده آن را قدر بدانیم و تا فرصت‌ها از دست نرفته بکوشیم تا با برنامه‌ریزی و مطالعه و بررسی آنچه در این سفر نیاز داریم خود را آماده کنیم تا از این امتحان الهی سرافراز بیرون آییم. در نوشته‌ای که پیش رو دارید و در پنج بخش فراهم آمده سعی داریم به طور مختصر و اشاره‌وار برخی نکات لازم را که می‌تواند در تکمیل کار ارزشمند شما مؤثر باشد یاد آور شویم. مطالب پنج بخش به شرح ذیل است:

۱. شرح وظایف روحانیون کاروان‌های حج
۲. آشنایی با پاسخ شبهات علیه شیعه از کتب عامه
۳. نکاتی از مناسک حج و نماز در فقه تطبیقی
۴. اشاره به پاره‌ای از تفاوت‌های اعمال عبادی مذاهب چهارگانه با ما شیعیان که بیشتر در مسجد الحرام و مسجد النبی مشاهده می‌شود

۵. چند استفتاء

بدیهی است مطالب این شماره، ادامه آزموده‌ی شماره ۱ است و انتظار می‌رود روحانیون محترم، هر دو شماره، به ویژه تا صفحه ۹۰ شماره پیشین را ملاحظه نمایند.

در پایان، از زحمات برادران گرامی، حضرات حجج اسلام آقایان: رضوانی، طبسی، فلا-ح‌زاده و مقدادی که ما را در تهیه این مجموعه یاری کردند، قدردانی و تشکر می‌کنیم.

امور روحانیون بعثه مقام معظم رهبری

آموزش

شرح وظائف روحانیون

معاونت امور روحانیان بعثه مقام معظم رهبری در راستای وظایف خود و بر حسب تجربیات مفیدی که طی سالیان متمادی از طریق شما عزیزان کسب کرده، برای سهولت بیشتر، استفاده بهتر و برگزاری سفری پُر بار و ارزشمند نکاتی را که در انجام صحیح حج مفید و لازم است در محورهای ذیل تقدیم می‌دارد:

الف: توصیه‌های معاونت امور روحانیون.

ب: مسائل آموزشی و احکام مناسک.

ج: اسرار و معارف حج.

د: آشنایی با تاریخ و اماکن.

هـ: مسائل اخلاقی و تربیتی.

و: مسائل سیاسی و اجتماعی.

بدون شک توجه به نکات فوق و به کار بستن مواردی که به آنها اشاره خواهد شد، در عملکرد عزیزان روحانی و در ارزیابی‌های گزینش آنان مؤثر خواهد بود.

ص: ۵

* الف. توصیه‌های معاونت امور روحانیون

۱. التزام به سیاست‌های بعثه مقام معظم رهبری و دستورالعمل‌های ابلاغی.
۲. رعایت شئون روحانیت در کلیه مراحل سفر.
۳. حضور با لباس روحانیت در مسجدالنبی و مسجدالحرام.
۴. اجتناب از پذیرفتن نیابت غیر تبرعی در نماز طواف و موارد مشابه آن.
۵. خودداری از واسطه شدن در گرفتن امضا و تأییدیه برای مدیران و خدمه کاروان.
۶. پرهیز از مواضع تهمت.
۷. حفظ و تقویت نشاط جسمی و روحی در طول سفر.
۸. انعکاس پیشنهادهای عملی در جهت رشد و بهینه‌سازی برنامه‌ها.
۹. شرکت بموقع، در جلسات داخلی و منطقه‌ای بعثه، همراه با زائران در جلسات عمومی و دعای کمیل و غیره.
۱۰. گزارش بموقع عملکرد و تکمیل فرم‌های لازم هنگام ورود به کشور عربستان.
۱۱. همکاری با رابطین روحانیون و پاسخ به سؤالات آنان.
۱۲. پرداخت وجوه شرعی و نذورات به بخش مربوطه در بعثه.
۱۳. کوشش در جهت تحکیم اساس اعتقادات زائران.
۱۴. همکاری با مدیر و مطلع ساختن او در جهت پیش‌بینی نیازهای فرهنگی.
۱۵. پرهیز از اعمال نظر شخصی، تک‌روی، و مقابله با مدیر و

ص: ۶

زائران.

۱۶. تلاش در کاهش مشکلات کاروان و تنش‌های زائران.

۱۷. ایجاد جو محبت، دوستی و خیرخواهی در بین اعضای کاروان وزائران.

* ب. مسائل آموزشی و احکام

۱. تشکیل حداقل ده جلسه توجیهی و آموزشی برای زائران قبل از سفر.

۲. برنامه ریزی قبلی برای تقسیم وقت جلسه به بیان: احکام، اسرار و معارف، تاریخ، مسائل اخلاقی، تربیتی، اجتماعی و سیاسی.

۳. رعایت اختصار و گویا بودن مطالب و متناسب بودن آن با حال زائران.

۴. طبقه بندی زائران و انتخاب بهترین شیوه آموزشی مناسب برای آنان.

۵. رعایت زمان بندی در جلسات و حضور بموقع در آن.

۶. شرکت در جلسات آموزشی توجیهی بعثه مقام معظم رهبری.

۷. اصلاح قرائت، تلبیه و رسیدگی به حساب سال زائران.

۸. پاسخ صحیح به سؤالات دینی و رسیدگی به امور معنوی زائران.

۹. نظارت، کنترل و حصول اطمینان از انجام اعمال زائران.

۱۰. هماهنگی با روحانیون سایر کاروان‌های محل استقرار جهت ارائه خدمات.

۱۱. معرفی کتاب‌های مناسب برای مطالعه به زائران جهت بالابردن سطح علمی آنان.

ص: ۷

۱۲. آموزش ساده احکامی که در صحت مناسک لازم و مؤثر است.

۱۳. بیان مسائل شرعی مطابق فتوای مرحوم امام خمینی (ره) و پاسخ به سؤالات زائران برابر فتوای مرجع تقلید خودشان.

۱۴. پرهیز از بیان مسائل نگران کننده و هول آفرین.

۱۵. تشکیل جلسات اختصاصی برای بانوان و توجیه آنان نسبت به احرام از مسجد شجره و مشکلات معذورین، مسئله نذر و موارد دیگر.

۱۶. پرهیز از نقل موارد اختلافی و اقوال غیر مشهور.

۱۷. نظارت و کسب اطمینان از احرام زائران، و همراهی و راهنمایی آنان در طول انجام اعمال واجب.

۱۸. همراهی زائران و راهنمایی و نظارت در انجام عمره مفرده تکراری یک بار با اعلام قبلی.

۱۹. نظارت بر انجام مناسک سالمندان و معذورین در انتخاب راه آسان برای آنان.

۲۰. شناسایی افراد لایق برای تشکیل گروه ارشاد از ایران.

۲۱. برنامه‌ریزی از ایران برای تکمیل فرم‌های مراقبت اعمال.

۲۲. با پایان گرفتن اعمال و به سرآمدن سفر و همزمان با ترک شهرهای مدینه و مکه برنامه‌ریزی برای زیارت و طواف وداع.

* ج. اسرار و معارف حج

از آن جایی که روحانی قبل از انجام سفر و در طول سفر همواره با زائر در ارتباط است و این سفر یکی از بهترین و با اهمیت‌ترین خاطرات برای او خواهد بود، برای معرفی بهتر و بهره‌برداری

ص: ۸

صحیح‌تر از این سفر بجاست که از آغاز سفر با برنامه‌ریزی حساب شده اسرار و معارف حج را در فرصت‌های مناسب به صورتی زیبا و شیرین به گونه‌ای بیان کنیم که در اعماق وجود او مؤثر افتد. مهم‌ترین محورهایی که می‌توان در مورد آن بحث کرد عبارتند از:

۱. بیان اهمیت حج.
  ۲. سابقه تاریخی تأسیس خانه کعبه.
  ۳. داستان زندگی حضرت ابراهیم خلیل.
  ۴. اشاره‌ای به توکل و ایثار حضرت هاجر و فرزندش اسماعیل.
  ۵. اشاره به فلسفه و اسرار طواف، سعی، تقصیر و سایر اعمال.
- * د. آشنایی با تاریخ و اماکن
- به خاطر استفاده بهتر از اطلاعات تاریخی، توصیه می‌کنیم عزیزان روحانی قبل از سفر برای این بخش حداقل یک کتاب را مورد مطالعه قرار دهند و در صورت امکان از جاهای لازم آن یادداشتی همراه خود داشته باشند، تا هنگام زیارت اماکن مورد بهره برداری قرار دهند و در مورد سؤالات احتمالی زائران از قبل جواب داشته باشند. به خصوص در مواردی که کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، مانند شهدای فخر، بدر، ربنده، خبیر، غدیر و امثال آنها.
- مهم‌ترین محورهایی که در مورد تاریخ و اماکن توصیه می‌شود:
۱. معرفی اجمالی شبه جزیره عربستان از نظر جغرافیایی و اطلاعاتی کلی در مورد آثار و اماکن اسلامی مکه و مدینه.
  ۲. توضیح کامل پیرامون اماکن زیارتی پیش از موعد مقرر زیارت محل‌های مزبور.

ص: ۹

۳. شرکت در آموزش ویژه اماکن و آثار اسلامی در مکه و مدینه.

۴. انتخاب وقت مناسب با توجه به شرایط زائران برای زیارت و دیدار از اماکن تاریخی.

۵. توصیه به نوشتن خاطرات و یادداشت مطالب مهم در طول سفر.

۶. حتی الامکان توجیه و توضیح برای زائران پیرامون اماکن مکه و مدینه از روی نقشه.

۷. معرفی و زیارت قبور بزرگان و اولیای خدا در قبرستان بقیع برای بانوان از راهروهای شمالی بقیع و روبه قبله.

۸. زیارت بزرگان در قبرستان ابوطالب برای آقایان از پشت پنجره‌ها و در داخل قبرستان.

۹. در منطقه احد به خاطر جلوگیری از ازدحام و استفاده همگان از فضاهای جلوی قبور شهدا، ابتدا در کنار اتوبوس‌ها توضیح لازم

درباره شهدای احد برای زائران داده شود، و خواندن زیارت نامه در جلوی قبرستان.

۱۰. ذکر شهدای فخر و اشاره به بدر، ربذه، خیبر و غدیر در حد امکان و در اوقات مناسب.

۱۱. توجیه بانوان نسبت به اماکن داخل مسجدالنبی (ص) جهت استفاده هنگام تشریف.

۱۲. تشریف دسته جمعی همراه با زائران در هفته اول جهت زیارت و آشنایی با آثار اسلامی به جای مانده از صدر اسلام و شرکت

در نماز جماعت.

ص: ۱۰

* ه- مسائل اخلاقی و تربیتی

در سفر حج، بر خلاف عمره، به خاطر کثرت جمعیت، زمان کوتاه انجام اعمال و ناتوان بودن اغلب زائران از یک طرف و از سوی دیگر اعمال طاقت‌فرسای عرفات، مشعر و منی گاهی شرایطی ایجاد می‌شود که عموماً به تنش و درگیری در کاروان می‌انجامد و همه ساله شاهد آن هستیم. این مسئله در بین افراد مُسن و ناتوان و عصبی بیشتر ملاحظه می‌شود. روحانی موفق در این موارد با آمادگی قبلی می‌تواند در برقراری آرامش و رفع مشکلات حرف اول را بزند. در این جا به مهم‌ترین نکاتی که رعایت آنها می‌تواند از آغاز سفر زمینه این گونه حرکات منفی را خنثی کند اشاره می‌کنیم:

۱. حسن معاشرت با زائران در طول سفر.
۲. احترام قائل شدن برای کلیه زائران و عدم تبعیض میان آنان در روابط و برخوردها.
۳. بردباری کردن در برخورد با مشکلات به خصوص هنگام تندی کردن افراد ناتوان و عصبی.
۴. رعایت نظم و انضباط در انجام وظایف.
۵. حضور مرتب در جلسات.
۶. برخورد عاطفی و متواضعانه با زائران.
۷. همراهی با زائران هنگام صرف غذا.
۸. سرکشی به زائران و پاسخگویی به سؤالات ایشان.
۹. ایجاد آرامش در همسفران و رفع نگرانی از آنان.
۱۰. رعایت آداب معاشرت به ویژه هنگام صرف غذا.
۱۱. پرهیز از برخورد تحقیرآمیز با زائران.

ص: ۱۱

۱۲. چشم پوشی از خطاهای زائران و تذکر پنهانی به آنان.

۱۳. سعی در اصلاح ناهنجاری‌های اخلاقی زائران.

* و. مسائل سیاسی و اجتماعی

۱. معرفی کشور عربستان از نظر اداره سیاسی و حکومت.

۲. اشاره به پیشینه تاریخی آن، موقعیت روحانیون و علما و کیفیت اداره مملکت.

۳. روابط کشور ایران و عربستان و موقعیت کلی کشور عربستان در بین کشورهای اسلامی.

۴. معرفی کوتاهی از مذهب در آن کشور.

۵. پرهیز از بیان مسائل اختلاف برانگیز.

۶. تبیین دیدگاه‌های امام راحل پیرامون حج ابراهیمی و حرمین شریفین.

۷. تبیین نظرات امام راحل و مقام معظم رهبری درباره وحدت مسلمین جهان.

آشنایی با پاسخ برخی شبهات

* اولین بار چه کسی از زیارت قبر پیامبر جلوگیری کرد؟

حاکم نیشابوری (متوفای ۴۰۵ هـ.) از داود بن ابو صالح نقل می‌کند: روزی مروان حکم دید که شخصی صورت خود را بر قبر پیامبر گذاشته است، با شتاب سوی او آمد. گردن او را گرفته، از جای بلند کرد و گفت: می‌دانی چه می‌کنی! منظور وی این بود که چرا به زیارت سنگ و کلوخ آمده‌ای! زائر که ابو ایوب انصاری- از صحابه پیامبر (ص) بود- گفت: آری خوب می‌دانم که چه می‌کنم! من هرگز به زیارت سنگ نیامده‌ام، بلکه به زیارت پیامبر (ص) آمده‌ام.

از پیامبر خدا (ص) شنیدم که فرمود:

بر دین خدا اگر متولیان آن اهل بودند، گریه نکنید و اگر ناهلان بر آن حاکم بودند بگریید.

جالب است که این حدیث را حاکم و ذهبی هر دو صحیح می‌دانند. از این رخداد تاریخی به خوبی روشن می‌شود که ریشه این تفکر از بنی امیه و به خصوص مروان بن حکم، همان طرد شده رسول خدا (ص) است. (۱)

ص: ۱۳۰

* آیا دست کشیدن قبر شریف پیامبر (ص) و تبرک جستن به آن و برداشتن از تربت شریف مشروع است؟ و آیا کسانی از صحابه و تابعین - خواه مورد تأیید شیعه باشند یا نباشند - دست به چنین کاری زده‌اند؟

۱- آری، فاطمه زهرا (س) از تربت قبر پیامبر برداشت و بر چشمانش گذاشت و چند بیت شعر سرود. (۱)

۲- ابو ایوب انصاری صورت خود را روی قبر شریف پیامبر گذاشت. (۲)

۳- بلال حبشی خود را روی قبر شریف پیامبر انداخت و بدن خود را به قبر می‌مالید فَجَعَلَ يَبْكِي عِنْدَهُ وَيَمْرُغُ عَلَيْهِ. (۳)

۴- عبدالله بن عمر دست خود را روی قبر شریف می‌گذاشت. (۴)

۵- ابن منکدر - تابعی - صورت خود را روی قبر پیامبر می‌گذاشت و می‌گفت: هر زمان مشکل و یا فراموشی و لکنت زبان برایم پیش می‌آید، از قبر پیامبر طلب شفا و یا کمک می‌کنم. (۵)

* آیا علمای مذاهب چهارگانه، درباره تبرک جستن یا دست کشیدن به منبر و قبر پیامبر و یا قبور صالحین، نظر مثبت دارند؟
آری، از احمد بن حنبل رییس مذهب حنابله، و رملی شافعی و محب‌الدین طبری و ابو الصیف یمانی - یکی از علمای بزرگ مکه - و زرقانی مالکی و عزامی شافعی و دیگران نقل شده است، که تفصیل آن به این شرح است:

۱- ارشاد الساری، ج ۳، ص ۳۵۲

۲- مستدرک حاکم، ع ۵۶۰- وفاء الوفا، ج ۴، ص ۱۴۰۴

۳- سیر اعلام النبلاء، ج ۱، ص ۳۵۸؛ اسدالغابه، ج ۱، ص ۲۰۸

۴- شرح الشفاء، ج ۲، ص ۱۹۹

۵- سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۲۱۳

ص: ۱۴

۱- عبدالله، فرزند احمد بن حنبل می گوید: از پدرم پرسیدم: مسّ منبر رسول الله و تبرّک با مس کردن آن، و بوسیدن و یا مسّ و متبرّک شدن به قبر شریف و یا بوسیدن آن به قصد ثواب، چه حکمی دارد؟ پدرم گفت: هیچ اشکالی ندارد. (۱)

۲- رملی شافعی می گوید: تبرّک جستن به قبر پیامبر و یا عالم و یا اولیا جایز است و بوسیدن و استلام آن ایرادی ندارد. (۲)

۳- محب الدین طبری شافعی گوید: بوسیدن قبر و دست گذاشتن روی آن جایز است و سیره و عمل علما و صالحان بر آن است. (۳)

۴- از نظر تاریخی ثابت شده است که مردم از خاک پاک قبر پیامبر (ص) و حضرت حمزه بلکه از کلّ مدینه به عنوان تبرک برمی داشتند و روایاتی هم وارد شده که تربت مدینه شفای هر دردی است و باعث ایمنی از جذام و صداع است.

از جمله زرکشی می گوید: تربت قبر حمزه از حکم منع برداشتن خاک حرمین، استثنا شده است؛ زیرا اتفاق همگان بر جواز نقل آن برای معالجه صداع است. (۴)

ابو سلمه از پیامبر نقل می کند: غُبَارُ الْمَدِينَةِ يُطْفِئُ الْجَذَامَ.

ابن اثیر جزری از پیامبر نقل کرده:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ فِي غُبَارِهَا شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ.

سوگند به کسی که جان من در دست اوست، غبارِ خاکِ مدینه باعث شفای هر دردی است.

۱- الجامع فی العلل و معرفة الرجال، ج ۲، ص ۳۲؛ وفاء الوفا، ج ۴، ص ۱۴۱۴

۲- کنز المطالب، ص ۲۱۹

۳- اسنی المطالب، ج ۱، ص ۳۳۱

۴- وفاء الوفا، ج ۱، ص ۶۹

ص: ۱۵

سمهودی می نویسد: روش صحابه و دیگران این بود که از خاک قبر پیامبر برمی داشتند (۱).

* نمونه‌ای بیاورید که اهل سنت به جنازه یا قبر بزرگانشان تبرک جسته باشند.

دو مورد ذیل، نمونه‌هایی هستند از موارد بسیار که از نظر شما می گذرد:

تبرک به قبر و خاک قبر بخاری.

۱- سُبُکی می گوید: مردم سمرقند به قدری از خاک قبر بخاری برداشتند که قبر ظاهر شد به طوری که نمی شد جلوی مردم را

گرفت تا این که ضریح مانندی را بر روی قبر گذاشتند. (۲)

تبرک پیروان ابن تیمیه به جنازه او.

۲- ابن کثیر می گوید: تشییع کنندگان دستمال و عمامه‌های خود را به عنوان تبرک روی جنازه ابن تیمیه انداختند ... و آب غسل او

را به عنوان تبرک نوشیدند! (۳)

* آیا استغاثه و طلب حاجت از غیر از خدا جایز است؟

اگر کسی بگوید: ای محمد، حاجت مرا روا کن و منظورش شفاعت و وساطت و دعا برای تعجیل و انجام کار باشد هیچ

اشکالی ندارد. آیات فراوانی در قرآن هست که ظاهر آنها صدور فعل از بنده خداست:

۱- وفاء الوفا، ج ۱، ص ۵۴۴

۲- طبقات الشافعیه، ج ۲، ص ۲۳۳؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۱۲، ص ۴۶۷

۳- البدایة و النهایه، ج ۱۴، ص ۱۳۶

ص: ۱۶

... وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ .... (۱)

وَمَا تَقْمُوا إِلَّا أَنْ أَعْنَاهُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ .... (۲)

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ .... (۳)

با این که بی نیاز کننده، تنها خداوند است، لیکن در این آیات، خداوند- عزّ و جلّ- پیامبر و مؤمنین را نیز رازق و شریک در بی نیاز ساختن مردم دانسته است. علاوه بر این، صحابه به هنگام گرفتاری به قبر پیامبر متوسّل می شدند.

عسقلانی می گوید: در زمان خلافت عمر مردم گرفتار قحطی و خشکسالی شدند، شخصی از اصحاب به قبر پیامبر متوسّل شد و گفت: یا رسول الله اشْتَسِقِ لِمَتِّكَ فَإِنَّهُمْ قَدْ هَلَكُوا ... (۴) و شخصیت‌هایی چون ابن حبان و ابن خزیمه و ابوعلی خلال، شیخ الحنابله در زمان گرفتاری، به قبور اهل بیت پیامبر متوسّل می شدند:

* الف. ابن حبان (متوفای ۳۵۰ هـ-). در کتاب خود الثقات می گوید: بارها به زیارت قبر علی بن موسی الرضا (ع) رفتم و در مدتی که در طوس بودم، هر وقت مشکلی بر من عارض می شد، به زیارت قبر آن حضرت می رفتم و از خداوند می خواستم که مشکلم را برطرف کند و الحمد لله مشکلم برطرف می شد و این را مکرر امتحان کردم و نتیجه گرفتم. (۵)

۱- نساء: ۵

۲- توبه: ۷۴

۳- توبه: ۵۹

۴- فتح الباری، ج ۲، ص ۵۵۷

۵- کتاب الثقات، ج ۸، ص ۴۵۶

ص: ۱۷

* ب. محمد بن مؤمل شاگرد ابن خُزیمه که شیخ بخاری و مسلم و به اصطلاح شیخ الاسلام است می گوید: به همراه استادم ابن خُزیمه و جمعی از اساتید به زیارت بارگاه قبر علی بن موسی الرضا (ع) در طوس رفتیم، استادم ابن خُزیمه چنان در برابر آن بقعه متبرکه تعظیم و تواضع کرد که همگی در شگفت ماندیم. (۱)

* ج. ابو علی خلیل، شیخ حنبله، می گوید: هرگاه مشکلی بر من عارض شود، قبر موسی بن جعفر (ع) را زیارت می کنم و به ایشان متوسل می شوم و خداوند مشکل مرا آسان می کند. (۲)

* د. محمد بن ادریس شافعی به قبر ابو حنیفه، و احمد بن حنبل به قبر شافعی متوسل می شد. (۳)

* ه. مسلمانان، به قبر ابو ایوب انصاری متوسل می شدند و برای طلب باران به قبر او پناه می بردند. (۴)

* و. مردم سمرقند برای طلب باران به قبر محمد بن اسماعیل بخاری متوسل شدند. (۵)

نکته مهم این است که بزرگان اهل سنت به صراحت مردم را تشویق به استغاثه و توسل کرده اند.

قسطلانی گوید: سزاوار است که زائر در کنار قبر پیامبر (ص) زیاد دعا و استغاثه کند و متوسل شود و طلب شفاعت و بی تابی کند

و

۱- تهذیب التهذیب، ج ۷، ص ۳۳۹

۲- تاریخ بغداد، ج ۱، ص ۱۲۰

۳- مناقب ابی حنیفه، ج ۲، ص ۱۹۹ مناقب ابی حنیفه، ج ۲، ص ۱۹۹

۴- مستدرک حاکم، ج ۳، ص ۵۱۸

۵- سیر اعلام النبلاء، ج ۱۲، ص ۴۶۹؛ طبقات الشافعیه، ج ۲، ص ۲۳۴

ص: ۱۸

سزاوار است که خداوند شفاعت پیامبر را در حق او بپذیرد. (۱)

* چه دلیلی بر مشروعیت زیارت قبور داریم؟

در پاسخ این پرسش، از کتاب و سنت می‌توان بهره جست. روش اصحاب نیز دلیل بر جواز این کار است.

* الف. قرآن کریم: وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ ... (۲) یعنی اگر آنان وقتی به خود ستم می‌کردند، سراغ تو می‌آمدند و

از خدا طلب آمرزش می‌کردند و پیامبر هم برای آنان طلب آمرزش می‌کرد، خدا را توبه‌پذیر و مهربان می‌یافتند.

این آیه بر زیارت پیامبر (ص) در حیات و ممات تشویق می‌کند؛ چنان‌که سبکی می‌گوید: علما از این آیه عمومیت حکم در حیات

و وفات پیامبر (ص) را استفاده کرده‌اند، چون طبق روایات از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که فرمود: حَيَاتِي خَيْرٌ لَّكُمْ تَحْدِثُونَ وَ

نَحْدِثُ لَكُمْ وَ وَفَاتِي خَيْرٌ لَّكُمْ تَعْرُضُ عَلَيَّ أَعْمَالَكُمْ ... (۳)

* ب. سنت پیامبر اکرم (ص)

روایات و احادیث بسیاری از رسول خدا (ص) در تشویق به زیارت قبر شریف خود، پس از رحلتش، نقل شده است: مَنْ زَارَ قَبْرِي

وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي. (۴)

* ج. فعل صحابه

إِنَّ عَمَرَ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ مِنْ فَتُوحِ الشَّامِ كَانَ أَوَّلَ مَا بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ، سَلَّمَ

۱- المواهب اللدنيه، ج ۳، ص ۴۱۷

۲- نساء: ۶۴

۳- طرح التثريب، ص ۲۹۷

۴- السنن

ص: ۱۹

علی رسول الله. (۱)(۱)

إِنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ آتَى قَبْرَ النَّبِيِّ (ص). (۲)(۲)

* حدیث لا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ ... زیارت قبور و قصد زیارت را منع می‌کند؟

خیر، به دلایلی که در ذیل می‌آوریم:

* الف. احتمال می‌رود که مستثنی منه در این حدیث، مکان یا مسجد باشد، ولی قسطلانی در ارشاد الساری (ج ۲، ص ۳۳۲)، تأکید دارد که مراد مسجد است. بنابراین، هیچ دلالتی بر حرمت قصد زیارت مشاهد متبر که ندارد.

* ب. این حدیث در مورد خودش نیز مورد عمل نیست؛ زیرا اگر مراد این است که قصد کردن هیچ مسجدی جز آن سه مسجد روا نیست، این با عمل پیامبر (ص) که به طور قطع هر شب به مسجد قبا می‌رفتند، مخالف است.

* ج. بلال حبشی قطعاً به قصد زیارت قبر پیامبر از شام به مدینه آمده است و داستان او معروف است.

* د. علمای فریقین (شیعه و سنی) قصد کردن زیارت پیامبر را راجح دانسته و در برابر ابن تیمیه - یعنی همان کسی که شبهه حرمت زیارت را مطرح کرد - به شدت موضع گرفته‌اند.

* قسطلانی می‌گوید:

قول ابن تیمیه حیث منع زیارة قبر النبى (ص) وَهُوَ مِنْ أَبْشَعِ

۱- شفاء السقام، ص ۴۴

۲- وفاء الوفا، ج ۴، ص ۱۳۴۰

ص: ۲۰

المسائل المنقولة عنه. (۱) (۱) گفتار ابن تیمیه در منع زیارت قبر رسول خدا (ص) از بدترین مسائلی است که از او نقل شده است. * غزالی می گوید:

كُلٌّ من يتبرك بمشاهدته (ص) فی حیاته، يتبرك بزيارته بعد وفاته ويجوز شد الرحال لهذا الغرض. (۲) (۲) هر کس پیامبر را در حال حیات می دید و متبرک می شد، بعد از وفات ایشان نیز با زیارت حضرت از ایشان متبرک می شود و کوچ کردن به قصد زیارت پیامبر (ص) نیز جایز است.

* ه- احادیثی از طریق فریقین نقل شده است که تأکید بر زیارت مطلق قبور دارد:

عَنِ النَّبِيِّ (ص): نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ إِلَّا فَرْوُوهَ. (۳)

جمهور اهل سنت، از عبارت فَرْوُوهَ استفاده استحباب کرده اند ولی ابن حزم برداشت وجوب کرده است. (۴)

* آیا جایز است زنان به زیارت قبور بروند، با توجه به آنچه از پیامبر (ص) نقل شده است: لعن الله زائرات القبور؟ پاسخ این پرسش بدین شرح است:

* الف. در روایاتی آمده است که حضرت فاطمه زهرا (س) و یا عایشه به زیارت قبور می رفتند:

۱- ارشاد الساری، ج ۲، ص ۳۲۹

۲- احیاء العلوم، ج ۱، ص ۲۵۸؛ ذهبی در استدلال به این حدیث تأمل دارد. سیر اعلام النبلاء، ج ۴، ص

۳- صحیح مسلم، ج ۳، ص ۶۵

۴- التاج الجامع للاصول، ج ۱، ص ۳۸۱

ص: ۲۱

إِنَّ فَاطِمَةَ كَانَتْ تَزُورُ قَبْرَ عَمِّهَا حَمْرَةَ كُلَّ جُمُعَةٍ فَتُصَلِّي وَتَبْكِي عِنْدَهُ. (۱) فاطمه زهرا، هر جمعه به زیارت قبر عمویش حمزه می‌رفت و آن‌جا نماز می‌خواند و گریه می‌کرد.

ابن ابی ملیکه می‌گوید:

رَأَيْتُ عَائِشَةَ تَزُورُ قَبْرَ أُخِيهَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَمَاتَ بِالْحَبَشِيِّ وَقَبْرٌ بِمَكَّةَ. (۲) عایشه به زیارت قبر برادرش عبدالرحمان در مکه می‌رفت

....

* ب. این حدیث - لَعَنَ اللَّهُ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ - بوسیله حدیث بریده نسخ شده و یا معارض آن است؛ چنان‌که حاکم نیشابوری و ذهبی به آن تصریح کرده‌اند.

روایت بریده این است: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (ص) عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ ثُمَّ أَمَرَ بِزِيَارَتِهِ. (۳)

* ج. علمای اهل سنت به استحباب زیارت قبور برای زنان فتوا داده‌اند:

* ابن عابدین می‌گوید: هل تستحبُّ زيارة قبره (ص) للنساء؟

الصحيح: نعم بلا كراهة، بشروطها على ما صرح به بعض العلماء، اما على الأصح من مذهبننا و هو قول الكرخي وغيره: من أن الرخصة في زيارة القبور ثابتة للرجال و النساء جميعاً فلا اشكال، و اما على غيره فذلك نقول بالاستحباب، لإطلاق الأصحاب، بل قيل واجبة.

(۴)

* د. این حدیث (لَعَنَ اللَّهُ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ) سه طریق دارد که هر سه

۱- سنن الکبری، ج ۴، ص ۱۳۲؛ مصنف عبدالرزاق، ج ۳، ص ۵۷۲

۲- مصنف عبدالرزاق، ج ۳، ص ۵۷۰

۳- السنن الکبری ۴: ۱۳۱؛ مستدرک حاکم ۱: ۳۷۴.

۴- رد المختار، ج ۲، ص ۲۶۳؛ المواهب اللدنیة، ج ۳، ص ۴۰۵

ص: ۲۲

ضعیف است. در طریق اول ابن خثیم است و گفته‌اند که به احادیث او استدلال نمی‌شود. (۱)

در طریق دوم باذان است که حدیث او هم مورد استناد نیست. (۲)

در طریق سوم عمر بن ابی سلمه است که او را هم ضعیف دانسته‌اند. (۳)

* آیا نماز خواندن و دعا کردن کنار قبور اولیا و صلحا و یا قبر پیامبر (ص) اشکال دارد؟

در پاسخ این پرسش باید گفت:

* الف. آیه شریفه وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ ... دلالت بر رجحان دعا در کنار قبر پیامبر (ص) دارد، چون تعبیر جَاءُوكَ

زمان حیات و زمان رحلت، هر دو را شامل می‌شود.

* ب. فاطمه زهرا (س) هر هفته - روز جمعه - کنار قبر حضرت حمزه حضور می‌یافت و در آنجا نماز می‌خواند و گریه می‌کرد.

حاکم نیشابوری گوید: راویان این حدیث همگی ثقه هستند. (۴)

* ج. سیره مسلمین بر این بوده است.

* شافعی گفته است: برای رفع مشکلاتم کنار قبر ابو حنیفه می‌آیم و دو رکعت نماز می‌خوانم. (۵)

* ابراهیم حربی گوید: قبر معروف الکرخی التریاق المجرب است. ذهبی در تفسیر این کلمه گفته است: مقصود استجابت دعای

گرفتار

۱- میزان الاعتدال، ج ۲، ص ۴۵۹

۲- تهذیب الکمال، ج ۴، ص ۶

۳- سیر اعلام النبلاء، ج ۶، ص ۳۳

۴- مستدرک حاکم ۱: ۳۷۷.

۵- تاریخ بغداد، ج ۱، ص ۱۲۳

ص: ۲۳

در کنار قبر معروف کرخی است. (۱)

* جزری می گوید: دعا در کنار قبر شافعی مستجاب است. (۲)

* آیا معنای حدیث: لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ و حدیث: اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ قَبْرِي وَثَنَ نَهَى از نماز و دعا در کنار قبر پیامبر و سایر قبور نیست؟

در پاسخ این پرسش نیز مانند پرسش‌های پیشین باید به چند نکته پردازیم:

* الف. افرادی که در سند این حدیث قرار دارند، یا ضعیف هستند و یا مجهول؛ مثلاً عبدالوارث نزد علمای رجال اهل سنت مردود است، چون قَدَری مسلک بوده است. و ابو صالح مردّد بین ضعاف و ثقات است و عبدالله بن عثمان منکر الحدیث و ابن بهمان شناخته شده نیست. پس حدیث از نظر سند اشکال دارد.

* ب. هیچ دلالتی بر حرمت نماز و دعا در جوار قبور ندارد؛ زیرا اشاره به روایت کنیسه حبشه دارد که به هنگام مرگ فردی از صالحان خود، مسجدی بر روی قبرش بنا می کردند و عکس‌هایی روی آن می گذاشتند و به سوی آن عکس‌ها و قبر سجده می کردند و این معنی ارتباطی به خواندن نماز برای خداوند و رو به کعبه در کنار قبور صالحان ندارد.

* قرطبی می گوید:

أَمَّا صَوْرَ أَوَائِلِهِمُ الصُّورَ لِيَتَأَنَسُوا بِهَا وَيَتَذَكَّرُوا أَعْمَالَهُمُ الصَّالِحَةَ فَيَجْتَهِدُونَ كَمَا جَاهِدُوا وَعِبَادُونَ عِنْدَ قُبُورِهِمْ ثُمَّ خَلَّفَهُمُ قَوْمٌ جَاهِلُوا مَرَادَهُمْ وَ وَسَّوَسَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ، إِنْ اسْلَفَهُمْ

.۱

.۲

۱- سیر اعلام النبلاء، ج ۹، ص ۳۴۳

۲- الجواهر المضيئه، ج ۱، ص ۴۶۱

ص: ۲۴

كانوا يعبدون هذه الصور ويعظمونها فحذر النبي عن مثل ذلك. (۱)

* و بیضاوی می گوید:

لَمَّا كَانَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى يَسْجُدُونَ لِقُبُورِ الْأَنْبِيَاءِ تَعْظِيمًا لِّشَأْنِهِمْ وَيَجْعَلُونَهَا قِبْلَةً يَتَوَجَّهُونَ فِي الصَّلَاةِ نَحْوَهَا وَاتَّخَذُوهَا أَوْثَانًا، لَعْنَهُمُ النَّبِيُّ (ص) ... (۲)

* ج. بسیاری از علمای اهل سنت فتوا به جواز نماز خواندن در مقبره‌ها داده‌اند؛ از جمله آنها است مالک:

- كان مالک لا يرى بأساً بالصلاة في المقابر و هو اذا صلّى في المقبرة كانت القبور بين يديه وخلفه و عن يمينه وشماله.

- و قال مالک لا بأس بالصلاة في المقابر و قال: بلغني إن بعض اصحاب النبي كانوا يصلّون في المقبرة. (۳)

* عبدالغنی نابلسی می گوید:

إذا كان موضع القبور مسجداً أو على طريق، أو كان هناك أحد جالس، أو أن قبر وليّ من اولياء الله أو عالم من المحققين، تعظيماً

لروحه المشرفة، على تراب جسده اعلماً للناس أنه وليّ لیتبرکوا به، و يدعو الله عنده فيستجاب لهم، فهو أمر جائز، لا مانع منه. (۴)

* آیا ساختن گنبد، ضریح و مانند آن بر قبور جایز است؟

به چند دلیل جایز است:

.۱

.۲

.۳

.۴

۱- ارشاد الساری، ج ۳، ص ۴۹۷

۲- همان

۳- المدونة الكبرى، ج ۱، ص ۹۰

۴- الحديقة النديه، ج ۲، ص ۶۳۰

ص: ۲۵

* الف. دلیلی بر حرمت، جز روایت ابی الهیاج نیست (۱) و این روایت از نظر سند مورد اشکال است؛ زیرا وکیع و حیب بن ابی ثابت از راویان سند این حدیث هستند و هر دو از نظر اهل سنت مردود می‌باشند.

* ب. در دلالت حدیث نیز جای بحث و گفت و گوست؛ چون «وَلَا قَبْرًا أَلْمَا سَوَّيْتَهُ» به معنای تخریب بنای قبور نیست، بلکه به معنای مسطح کردن آن در مقابل تسنیم است.

قسطلانی می‌گوید:

السنة في القبر تسطيحه، و أنه لا يجوز ترك هذه السنة لمجرد أنها صارت شعاراً للروافض، وأنه لا منافات بين التسطيح و حدیث ابی هیاج؛ لأنه لم يُرد تسويته بالأرض و إنما أراد تسطيحه جمعاً بين الأخبار ... (۲)

* ج. روش مسلمین این بوده که روی قبرها بنا می‌ساختند.

۱- بنای حجره شریف نبوی.

۲- قبر ابراهیم فرزند پیامبر در خانه محمد بن زید بن علی بود.

۳- بنای مسجد، روی قبر حمزه (ع) در اوایل قرن دوم هجری.

۴- بنای قبر سعد بن معاذ. این قبر در منزل ابن افلح بود و در زمان عمر بن عبدالعزیز بر روی آن گنبد ساختند. (۳)

۵- بنا بر روی قبر باهلی (سال ۲۷۵ هـ.) در بصره. (۴)

۶- بنا بر روی قبر امیر مؤمنان حضرت علی بن ابی طالب (ع) در

۱- صحیح مسلم، ج ۳، ص ۶۱

۲- ارشاد الساری، ج ۲، ص ۴۶۸

۳- وفاء الوفا، ج ۲، ص ۵۴۵

۴- سیر اعلام النبلاء، ج ۱۳، ص ۲۸۵

ص: ۲۶

قرن دوم.

۷- بنا بر روی قبر سلمان فارسی. (۱)

۸- بنا بر روی قبر ابو عوانه (سال ۳۱۶ هـ.). (۲)

* آیا حدیث: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ (ص) أَنْ يَجْصَّصَ الْقَبْرَ وَأَنْ يَعْقَدَ عَلَيْهِ وَأَنْ يَبْنِيَ عَلَيْهِ (۳) صریح در منع از ساختن بنا بر قبور نیست؟ تمامی طرق و اسناد این روایات، مورد اشکال است، به ص ۱۸۲ الوهائیة، دعاوی و ردود مراجعه شود.

* آیا روشنایی بر قبور مثل شمع، لامپ و غیره اشکال شرعی دارد؟

به چند دلیل اشکال ندارد:

* الف. طبق روایات اهل سنت، پیامبر (ص) شبی می‌خواست وارد قبر و یا قبرستانی شود، دستور داد چراغ روشن کردند. (۴)

* ب. سیره و روش مسلمین بر این بود که بر روی قبور بعضی از صحابه و صلحا چراغ و به اصطلاح قندیل روشن می‌کردند:

* قندیل بر قبر ابو ایوب انصاری، در قرن چهارم. (۵)

* قندیل بر قبر زبیر بن عوام، در قرن چهارم. (۶)

۱- تاریخ بغداد، ج ۱، ص ۱۶۳

۲- سیر اعلام النبلاء، ج ۱۴، ص ۴۱۹

۳- صحیح مسلم، ج ۳، ص ۶۳

۴- الجامع الصحیح، ج ۳، ص ۳۷۲

۵- تاریخ بغداد، ج ۱، ص ۱۵۴

۶- المنتظم، ج ۱۴، ص ۳۸۳

ص: ۲۷

* قندیل بر بارگاه حضرت موسی بن جعفر (ع)، اوایل قرن پنجم. (۱)

* ج. حدیث لَعَنَ اللَّهُ الْمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالشُّرُجَ از نظر سند مورد اشکال است؛ زیرا راوی آن ابو صالح است که از نظر اهل سنت ضعیف و مردود است و شارحان این حدیث گفته‌اند: نهی در اینجا ارشادی است نه مولوی؛ چنان که سِتْنَدی و عزیزی و علی ناصف و شیخ حنفی بدان اشاره کرده‌اند. (۲)

* آیا نذر کردن برای صلحا و مؤمنان زنده و یا مرده جایز است؟

به چند دلیل جایز است:

* الف. احادیثی از کتب اهل سنت دلالت بر جواز دارد:

عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ، عَنِ النَّبِيِّ (ص) إِنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ أَنَّهُ نَذَرَ أَنْ يَذْبَحَ بَبْوَانَهُ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ فَاخْبِرَهُ، فَقَالَ: هَلْ كَانَ فِيهَا وَثَنٌ مِنْ أَوْثَانِ الْجَاهِلِيَّةِ يُعْبَدُ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: هَلْ كَانَ فِيهَا عِيدٌ مِنْ أَعْيَادِهِمْ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): أَوْفِ بِنَذْرِكَ، فَإِنَّهُ لَا وِفَاءَ لِنَذْرِ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلَا فِيهَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ. (۳)

اگر نذر، طبق روال جاهلیت نباشد؛ یعنی برای بت و اعیاد کفار نباشد، وفای به نذر لازم است.

* ب. عزامی شافعی در تأیید این نذرها می‌گوید: کسی که در وضع نذر مسلمین تحقیق کند، چنین به دست می‌آورد که قصدشان از این قربانی‌ها و نذرها برای مردگان جز صدقه از طرف آنها و اهدای ثواب برای آنان، چیز دیگری نیست، و اجماع از اهل سنت بر این است که

۱- وفيات الاعيان، ج ۵، ص ۳۱۰

۲- شرح الجامع الصغير، ج ۳، ص ۱۹۸؛ سنن نسائی، ج ۴، ص ۹۵؛ التاج، ج ۱، ص ۳۸۱

۳- ابو داود، ج ۳، ص ۲۳۸

ص: ۲۸

صدقه زندگان برای مردگان سودمند است و به آنان می‌رسد. و احادیث در این زمینه بسیار است. سپس عزامی به این حدیث اشاره می‌کند:

سعد از پیامبر (ص) پرسید: مادرم در گذشته است و یقین دارم که اگر زنده بود، صدقه‌ای می‌داد. آیا اگر من از طرف او صدقه بدهم سودی به حالش خواهد داشت؟ پیامبر فرمود: آری. پرسید: کدامین صدقه سودمندتر است؟ فرمود: الماء. پس سعد چاهی را حفر کرد و آن را صدقه برای مادر خود قرار داد. (۱)

* ج. قبرهایی از مسلمانان بوده و هست که معروف به قبور نذور است و مسلمین برای آنان نذرها می‌کردند.

* قبر البستی در مراکش * قبر النذور در بغداد

* قبر احمد البدوی. (۲)

* نظر اسلام در مورد جواز و عدم جواز جشن‌ها و عزاداری‌ها چیست؟

به یقین جایز است، زیرا:

* الف. اصل در اشیاء، اباحه و جواز است، مگر دلیلی بر خلاف آن وجود داشته باشد.

* ب. نص قرآن نیز تشویق به تعظیم شعائر کرده است.

* ج. روش مسلمانان از گذشته تا کنون، بر به پاداشتن مراسم ولادت پیامبر و جشن و سرور بوده، چنان‌که قسطلانی و دیاربکری

۱- فرقان القرآن، ص ۱۳۳

۲- نیل الابتهاج، ج ۲، ص ۶۲؛ المواهب اللدنیه، ج ۵، ص ۳۴۶؛ تاریخ بغداد، ج ۱، ص ۱۲۳

ص: ۲۹

بدان اشاره کرده‌اند. (۱)

* د. روش معمول میان خواص و عوام اهل سنت، اقامه عزا و ماتم برای مردگان بوده، چنان‌که ذهبی درباره درگذشت جوینی (متوفای ۴۷۸ هـ.) می‌نویسد:

غَلقت الأسواق ورثی بقصائد وكان له نحو من أربع مائة تلميذ، اقاموا حولاً و وضعت المناديل عن الرؤوس عاماً بحيث ما اجترأ أحد على ستر رأسه، وكانت الطلبة يطوفون في البلد نائحين عليه مبالغين في الصياح والجزع. (۲)

و درباره تشییع جنازه عبدالؤمن (متوفای ۳۴۶ هـ.) می‌نویسد:

فغشينا اصوات طبول، مثل ما يكون من العساكر حتى ظن جمعنا أن جيشاً قد قدم. (۳)

و در مورد مرگ ابن جوزی (ت ۵۹۷ هـ.) می‌نویسد:

وبأثوا عند قبره طول شهر رمضان يختمون الختمات بالشمع والقناديل ... و اصبحنا يوم السبت عملنا العزاء و تكلمت فيه و حَضَرَ خلق عظیم و عملت فيه المراثی. (۴)

* آیا ازدواج متعه از متفردات شیعه است؟

خیر، به چند دلیل:

* الف. ابن جریج اموی، که اهل سنت در ثقه بودنش اجماع دارند و همه صحاح سته از او حدیث نقل می‌کنند، شصت و یا هفتاد و بلکه نود زن متعه داشت.

۱- تاریخ الخمیس، ج ۱، ص ۳۲۳؛ المواهب اللدنیه، ج ۱، ص ۲۷

۲- سیر اعلام النبلاء، ج ۸، ص ۴۶۸

۳- همان

۴- سیر اعلام النبلاء، ج ۱۸، ص ۳۷۹

ص: ۳۰

ذهبی می گوید:

هو أحد الأعلام الثقات .. و هو مجمع علی ثفته مع كونه تزوّج نحواً من سبعین امرأةً نكاح متعاً كان یری الرخصة فی ذلك و كان فقیه أهل مكّة فی زمانه. (۱)

یعنی ابن جریر یکی از عالمان مورد وثوق است و وثاقت او مورد اتفاق اهل سنت است. ضمن این که او هفتاد زن را متعه- نکاح موقت- کرد. نظر او رخصت و جواز نکاح موقت بود. او فقیه اهل مکّه در زمان خود بود.

* ب. بزرگان صحابه، چون عبدالله بن عباس، جابر بن عبدالله انصاری، عمران بن حصین، ابو سعید خدری و امیر مؤمنان علی (ع)، این عمل را جایز می دانستند.

* ج. خود عمر بن خطاب با صراحت می گوید: کانتا علی عهد رسول الله و أنا احْرَمُهما و اعاقب علیهم چنان که قوشچی در شرح تجرید، صفحه ۴۸۴، این جمله را از او آورده و تحلیل کرده است!

* د. در تاریخ طبری (۲) آمده است که این نهی از عمر بوده و عمران بن سواده بر او وارد شده و ناراحتی و اعتراض مردم به عمر درباره منع از متعه و چند خبر دیگر را به آگاهی او رسانده است.

* ه-. خود عمر بن خطاب در هیچ موردی اشاره به این معنا ندارد که پیامبر (ص) منع و یا نهی و یا تحریم کرده است، بلکه می گوید: أَنَا احْرَمُهما ...

* و. تنها روایتی- صحیحه‌ای- که به آن استناد می کنند که پیامبر (ص) متعه را تحریم کرده، همان حدیث سیره است و او اصلاً

۱- میزان الاعتدال، ج ۲، ص ۶۵۹؛ تهذیب التهذیب، ج ۶، ص ۶۳۶۰

۲- ج ۲، ص ۵۷۹

ص: ۳۱

معروف و شناخته شده نیست و در هیچ کتاب رجالی- غیر از روایتی که نقل کرده- سخنی از او به میان نیاورده‌اند.

* چرا شیعه به هنگام نماز، به طور دست بسته نماز نمی‌خواند؟

شیعه به چند جهت به تکتف از تکفیر عمل نمی‌کند:

* الف. این عمل نزد خود اهل سنت به عنوان یک امر واجب مطرح نیست بلکه عملی است مستحبی و نزد بعضی دیگر یک عمل مکروه در نمازهای واجب شمرده می‌شود؛ مثلاً رئیس مذهب مالکی آن را مکروه می‌داند و از صحابه؛ مانند عبدالله زبیر و از تابعین

مانند حسن بصری و ابن سیرین و اتباع تابعین مثل لیث بن سعد و ابراهیم نخعی قائل به ارسال بودند. (۱)

* ب. سنت بودن این عمل و این که پیامبر (ص) در نماز این کار را می‌کردند، ثابت نیست.

قرطبی می‌گوید:

اختلف العلماء فی وضع الیدین أحدهما علی الأخری فی الصلاة، فکرة ذلك مالک فی الفرض وأجازة فی النفل، و رأى قوم أن هذا من سنن الصلاة و هم الجمهور، والسبب فی اختلافهم أنه قد جاءت آثار ثابتة نقلت فیها صفة صلاته علیه الصلاة والسلام، ولم ينقل

فیها أنه کان یضع یده الیمنی علی الیسری وثبت ایضاً أن الناس کانوا یأمرون بذلك. (۲)

* ج. عمده دلیل جمهور، روایت بخاری و مسلم است.

* روایت بخاری:

عن ابی حازم عن سهل بن سعد قال: کان الناس یأمرون أن

۱- دراسات فقهیة فی مسائل خلافة، ص ۱۴۲

۲- بدایة المجتهد، ج ۱، ص ۱۳۶

ص: ۳۲

يضع الرجل اليد اليمنى على ذراعه اليسرى في الصلاة. قال ابو حازم لا أعلمه إلا أن ينمى ذلك الى النَّبِيِّ (۱)

ابو حازم از سهل بن سعد نقل می‌کند: مردم مأمور می‌شدند که در نماز دست راست خود را بر ذراع چپ قرار دهند. ابو حازم می‌گوید: این مطلب را صحیح نمی‌دانم، مگر این که امر کنندگان آن پیامبر (ص) باشد.

* نکته: روشن نیست که چه کسی مردم را به این عمل امر کرده است؟ آیا پیامبر بوده و یا دیگری؟ و چنان که از عینی، شارح بخاری به دست می‌آید، این روایت مرسل است. (۲) از سیوطی نیز همین معنی استفاده می‌شود. (۳)

* عن علقمۀ بن وائل و مولی لهم انهما حدثاه عن ابيه وائل بن حجر أنه رأى النبی (ص) رَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ دَخَلَ الصَّلَاةَ ... ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى (۴)

این روایت هم مرسل است؛ زیرا که اهل سنت روایت علقمۀ بن وائل از پدرش را مرسل می‌دانند.

ابن حجر از ابن معین نقل می‌کند: علقمۀ بن وائل عن أبيه مرسل. (۵)

* د. اهل بیت از آن نهی کرده و گاهی به عنوان لا- تفعل ذلك التكفير و گاهی به عنوان يفعل ذلك المجوس ... از فعل آن جلوگیری کرده‌اند و طبق بعضی از نقل‌ها ریشه آن به اسرای عجم منتهی می‌شود و خلیفه

۱- صحیح بخاری، ج ۱، ص ۱۳۵

۲- عمدة القاری ۵: ۲۷۸.

۳- التوشیح علی الجامع الصحیح، ج ۱، ص ۴۶۳ و نیل الأوطار، ج ۲، ص ۱۸۷

۴- صحیح مسلم، ج ۱، ص ۱۵۰

۵- تهذیب التهذیب، ج ۷، ص ۲۴۷؛ تهذیب الکمال، ج ۱۳، ص ۱۹۳- الهامش.

ص: ۳۳

ثانی این عمل را پسندید و دستور داد در نماز آورده شود. (۱)

* صلاة تراویح چیست و چرا اهل سنت بر آن مداومت دارند؟

اصل نوافل شب‌های ماه رمضان بیست و یا سی رکعت است و تا این‌جا میان فریقین اختلافی نیست، آنچه مورد اختلاف است، به جماعت خواندن آن است. طبق نقل بخاری از عمر بن خطاب، وی مردم را وادار به جماعت کرد و نام آن را بدعت گذاشت:

فقال عمر: إني أرى لو جمعتم هؤلاء على قاري واحد، لكان أمثل، ثم عزم فجمعهم على أبي بن كعب، ثم خرجت معه ليلة أخرى والناس يصلون بصلاة قارئهم. فقال عمر: نعم البدعة هذه .... (۲)

قسطلانی می‌گوید: عمر از آن با تعبیر بدعت یاد کرد؛ چون پیامبر (ص) برای مردم به جماعت خواندن- نماز تراویح- را بیان نکرده بود و در زمان ابوبکر نیز نبوده است. (۳)

و عینی می‌گوید: عمر تعبیر بدعت کرد؛ چون پیامبر گرامی جماعت را برای اینان تشریح نکرد و در زمان ابوبکر هم نبود. (۴)

قلقشندی می‌گوید: عمر اولین کسی است که جماعت رمضان را تشریح کرد و آن در سال چهارده هجری بود. (۵)

* آیا بدعت به حسن و غیر حسن تقسیم می‌شود و منظور خلیفه دوم از نعم البدعة چیست؟

۱- جواهر الکلام، ج ۱۱، ص ۱۹؛ مصباح الفقاهة، ص ۴۰۲

۲- بخاری، ج ۱، ص ۳۴۲

۳- همان

۴- عمدة القاری، ج ۱۱، ص ۱۲۶

۵- مآثر الانافة فی معالم الخلافة، ج ۲، ص ۳۳۷

ص: ۳۴

مسلماً هر بدعتی، ضلال و گمراهی است؛ وَكُلُّ ضَلَالٍ فِي النَّارِ. پس تقسیم بدعت به حسن و غیر حسن را بسیاری از علمای اهل سنت مردود شمرده‌اند؛ مانند شاطبی و ابن رجب حنبلی. و غامدی از نویسندگان معاصر عربستان در کتاب حقیقه البدعه و احکامه می‌نویسد:

القول بحسن بعض البدع مناقض للأدلة الشرعية الواردة في ذم عموم البدع. ذلك أن النصوص الدائمة للبدعة والمحذرة منها جاءت مطلقة عامة، و على كثرتها لم يرد فيها استثناء البتة، و لم يأت فيها ما يقتضى أن فيها ما هو حسن مقبول عند الله ... على أن القاعدة الكلية في ذم البدع لا يمكن أن يخرج عن مقتضاها فرد من الأفراد. (۱)

* احادیثی نقل شده که امیر مؤمنان (ع) نماز تراویح را می‌خواند و یا برای آن امام جماعت تعیین می‌کرد و یا این که فرموده است: نَوَّرَ اللهُ قَبْرَهُ كَمَا نَوَّرَ مَسَاجِدَنا این احادیث با بدعت بودن تراویح چگونه جمع می‌شود؟
ج- در این باره بیهقی چهار یا پنج روایت نقل کرده و خودش سند همه را ضعیف می‌داند، با تحقیق در روایات، به یک روایت که سند آن صحیح باشد برخورد نکرده‌ایم.

افزون بر این، ثابت نشده است که خود عمر بن خطاب نیز نماز تراویح را خوانده باشد! عبدالله بن عمر نیز به شدت از آن نهی می‌کرد. امیر المؤمنین، علی (ع) نیز به هنگام خلافت در کوفه با این عمل مخالفت کرد و مخالف برپایی آن بود.
لَمَّا كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (ع) بِالْكُوفَةِ أَتَاهُ النَّاسُ فَقَالُوا لَهُ اجْعَلْ

.۱

ص: ۳۵

لَنَا إِمَامًا يُؤْمِنًا فِي رَمَضَانَ فَقَالَ لَهُمْ: لَا، وَ نَهَاهُمْ أَنْ يَجْتَمِعُوا فِيهِ فَلَمَّا أَمْسَوْا جَعَلُوا يَقُولُونَ ابْكُوا رَمَضَانَ وَ رَمَضَانَهُ ... (۱)

* آیا هنگام تشریح اذان، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ جزو اذان بوده یا پس از آن، به اذان افزوده شده است؟

به دلایلی که در ذیل می‌آید، جزو اذان نبوده است:

* الف. روایت صحیحی که اهل سنت نقل می‌کنند، روایت محمد بن اسحاق است و در آن، الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ وجود ندارد. (۲)

* ب. سعید بن مسیب با صراحت می‌گوید: ادخلت هذه الكلمة في صلاة الفجر. (۳)

* ج. امام مالک در موط تصریح می‌کند که این عبارت به امر عمر بن خطاب به اذان صبح ضمیمه شد:

عن مالك: أنه بلغه أن المؤذن جاء إلى عمر بن الخطاب يؤذنه لصلاة الصبح، فوجدته نائماً فقال: الصلاة خير من النوم فامرته عمر أن

يجعلها في نداء الصبح. (۴)

* د. شافعی آن را مکروه و در یکی از دو قول آن را بدعت می‌داند، و شوکانی می‌گوید:

لو كان لما انكره عليّ وابن عمر وطاوس. (۵)

* هـ. ابن جریر از عمر بن حفص نقل می‌کند که سعد، نخستین کسی بود که در خلافت عمر بن خطاب جمله الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ

را

۱- سرائر، ج ۳، ص ۶۳۹

۲- نیل الأوطار، ج ۲، ص ۳۷

۳- همان

۴- ج ۱، ص ۷۲

۵- نیل الأوطار، ج ۲، ص ۳۸

ص: ۳۶

سرداد. (۱)

* و. ابن حزم می گوید: لا نقول بهذا- الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ- لَأَنَّهُ لَمْ يَأْتِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ص).

* آیا حی علی خیر العمل جزو اذان بوده و کسی از صحابه و تابعین این جمله را در اذان آورده است؟

طبق روایت صحیح از ابن عمر و ابو امامه بن سهل بن حنیف، اینان در اذان خود این جمله را می آوردند. (۲)

بیهقی هم روایتی از امام زین العابدین (ع) نقل می کند که ایشان این جمله را در اذان می آورد و می فرمود: اذان اول این است! (۳)

همچنین حسن بن یحیی بن الجعد و زید بن ارقم و شافعی- در یکی از دو قول خود- این جمله را ذکر می کرد. (۴)

* نظر صحیح در باره رجعت چیست؟

در توضیح رجعت باید گفت:

* الف. مراد از رجعت، بازگشت جمعی از مؤمنان و جمعی از کفار به دنیا در دوران ظهور امام زمان (ع) است و این امر محال

نیست و دهها بلکه صدها روایت بر آن وارد شده است و از اعتقاد به آن مشکلی پیش نمی آید، ولی بعضی از اهل سنت در ردّ و

انکار آن پافشاری می کنند.

* ب. رجعت در امت‌های پیشین، نمونه‌های بسیار دارد:

۱- مصنف عبدالرزاق، ج ۱، ص ۴۷۴

۲- المحلی، ج ۳، ص ۱۶۰

۳- السنن الکبری، ج ۱، ص ۶۲۴

۴- نیل الأوطار، ج ۲، ص ۳۹، البته این شیوه بحث از دیدگاه اهل سنت است.

ص: ۳۷

- ۱- رجعت هفتاد نفر از قوم موسی.
  - ۲- رجعت هزاران نفر پس از مرگ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ ... (۱)
  - ۳- رجعت عزیر بعد از صد سال.
  - ۴- رجعت سام بن نوح به دنیا.
  - ۵- رجعت فرزندان ایوب (۲)
  - ۶- رجعت یوشع - ایسع - اشموئیل (۳)
- * ج. در اسلام نیز نمونه‌های زیادی از رجعت وجود داشته است و کسانی، پس از مرگ، به دنیا باز گشتند. ابن ابی‌الدنیا از علمای عامه (متوفای ۲۰۸ هـ.) در این زمینه کتابی نوشته به نام من عاش بعد الموت که در عربستان چاپ شده و شرح حال برخی از کسانی را که بعد از مرگ زنده شده‌اند، جمع آوردی کرده است. اینک چند نمونه از آن را می‌آوریم:
- ۱- رجعت زید بن خارجه.
  - ۲- رجعت جوانی از انصار.
  - ۳- رجعت مردی از مقتولین مسیلمه.
  - ۴- رجعت ابن خراش.
  - ۵- رجعت یکی از بستگان - دائی - ابن ضحاک.

۱- بقره: ۲۴۳

- ۲- رجوع شود به: الدرّ المثور، ج ۵، ص ۳۱۶؛ جامع البیان، ج ۱۶، ص ۴۲؛ تفسیر نیشابوری، ص ۴۴؛ الشیعه و الرجعه، ج ۲، ص ۱۵۴ تألیف مرحوم آیت‌الله شیخ محمد رضا طبری.
- ۳- تاریخ طبری، ج ۱، ص ۲۸۰؛ مختصر تاریخ دمشق، ج ۱۱، ص ۱۷۰؛ الکامل فی التاریخ، ج ۱، ص ۱۵۴

ص: ۳۸

۶- رجعت رؤبه دختر بیجان.

۷- رجعت شخصی از بنی جُهینه.

و نمونه‌های دیگر ...

و نیز حدیثی از پیامبر نقل می‌کنند که:

لِيَأْتِيَنَّ عَلَيَّ أُمَّتِي مَا أَتَى بَنِي إِسْرَائِيلَ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ. (۱)

بخاری عَنِ النَّبِيِّ (ص):

لَتَتَّبِعَنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ شَبْرًا بِشَبْرٍ وَ ذِرَاعًا بِذِرَاعٍ حَتَّىٰ لَوْ دَخَلُوا فِي جُحْرٍ ضَبُّ لَأَتَّبِعْتُمُوهُمْ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى؟
قال: فَمَنْ إِذْن. (۲)

کوتاه سخن این که در این زمینه، از پیشوایان معصوم بیش از پانصد روایت رسیده است، علاوه بر آیات شریفه‌ای که به رجعت تفسیر شده است. (۳)

مرحوم طباطبایی مفسر بزرگ شیعه درباره رجعت می‌فرماید: اگر در این زمینه به کاوش پردازی، بسیاری از آیاتی را می‌یابی که پیشوایان معصوم آنها را به قیامت و گاهی به رجعت و گاهی به ظهور امام (ع) تفسیر کرده‌اند، و این نیست مگر به لحاظ سنخیتی که میان این سه معنی وجود دارد ولی چون مردم در حقیقت قیامت بحث نکرده و در زمینه کشف هویت و واقعیت این روز عظیم تحقیق وسیعی انجام نداده‌اند، در معنای این روایات اختلاف نموده و بعضی آنها را رد کرده‌اند- و حال آن که بیش از پانصد روایت است، و بعضی دیگر آنها را تأویل نموده‌اند و حال آنکه آنها در کمال ظهور و یا صراحتند. و

۱- ترمذی، ج ۵، ص ۲۶

۲- بخاری، ج ۴، ص ۲۶۴

۳- الشیعه و الرجعه، ج ۲، ص ۱۶۱

ص: ۳۹

بعضی دیگر آنها را بدون هر گونه اظهار نظری نقد کرده‌اند ... (۱)

در این جا مرحوم طباطبایی بحث مفصلی را مطرح می‌کند که از حوصله این نوشتار خارج است.

۱- تفسیر المیزان، ج ۲، ص ۱۰۸

نکاتی از مناسک حج و نماز در فقه تطبیقی

اشاره

از آنجا که روحانیان معظم کاروان‌ها، گاهی با پرسش‌هایی مواجه می‌شوند که از سوی پیروان سایر مذاهب در مورد اعمال حج و عمره مطرح می‌شود، و در برخی از کاروان‌های ایرانی نیز زائرانی از اهل سنت وجود دارند و مسائلی می‌پرسند، آشنایی اجمالی سروران مکرم با مناسک اهل سنت، امری لازم و اجتناب ناپذیر است، لذا برای سهولت در امر فراگیری و به منظور کاستن زحمت مراجعه عزیزان به کتب مفصّل فقهی و مناسک آن مذاهب، برخی از تفاوت‌های اساسی فقه شیعه در حج و عمره با دو مذهب شافعی و حنفی که بیشتر ایرانیان سنی مذهب پیرو همین دو مذهب‌اند، به صورت تطبیقی و مقایسه‌ای در این نوشته آمده است که با صرف وقت کم، دسترسی سریع به آنها حاصل می‌شود. امید است مورد استفاده قرار گیرد و ما را از نظرات اصلاحی و تکمیلی خود بهره‌مند فرمایید.

ص: ۴۱

اجمالی از تفاوت‌های اعمال حج و عمره

در فقه امامی، شافعی و حنفی (۱)

تا پایان این بخش، ستون اول، احکام امامیه و ستون دوم، احکام اهل سنت است.

مکان احرام

* امامی

۱- کسانی که با هواپیما به حج می‌روند و می‌خواهند بعد از حج به مدینه مشرف شوند، احتیاط آن است که بدون احرام بروند جده، و از اهل اطلاع مورد اعتماد تحقیق کنند، اگر جده یا حده محاذی با یکی از میقات‌هاست از آنجا محرم شوند و آلا بروند به میقات دیگر؛ مثل جُحْفَه و از آنجا محرم شوند.

۱- حاجیانی که مدینه بعد هستند و مستقیماً از فرودگاه جده وارد مکه می‌شوند، چون هنگام پرواز از میقات عبور می‌کنند و باید در آن لحظه‌ها محرم باشند، لازم است در ایران لباس احرام را بپوشند.

*** تلبیه

* امامی

۲- لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ و احتیاط مستحب است پس از آن بگوید: اِنَّ الْحَمْدَ وَالنُّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ.

۲- لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، اِنَّ الْحَمْدَ وَالنُّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لا شَرِيكَ لَكَ.

آزموده‌ها؛ ج ۲؛ ص ۴۱

۱- بر گرفته از مناسک حج امام خمینی ره و مناسک مصور حج اهل سنت که توسط آقایان: مولوی اسحق مدنی، ماموستا سید محمد شیخ الاسلامی مولوی حامد و عبدالصمد رامنی و ماموستا محمد امین راستی تهیه شده است.

ص: ۴۲

تکرار و قطع تلبیه

* امامی

۳- از مستحبات تلبیه، تکرار آن است به خصوص در:

- وقت برخاستن از خواب.

- بعد از هر نماز واجب و مستحب.

- وقت رسیدن به سواره.

- هنگام بالا رفتن از تلّ و سرازیر شدن از آن، و ...

- و شخص متمتع، تلبیه گفتن او در عمره مستمر خواهد بود تا آن که خانه‌های مکه را ببیند.

* شافعی و حنفی

۳- تکرار تلبیه بعد از بستن احرام، در همه احوال، به خصوص هنگام تغییر زمان و حالات ... سنت است، جز در حال طواف و سعی

صفا و مروه. در این دو حال دعای مأثوره از حضرت پیامبر (ص) را بخواند، لازم به توضیح است محرم به حج، تا رمی جمره عقبه

که در روز عید انجام می‌گیرد، تلبیه می‌کند، ولی معتمر تا وارد مسجد الحرام می‌شود و شروع به طواف می‌کند، تلبیه را قطع

می‌نماید.

*** محرمات احرام امامیه

* امامی

۱- پوشیدن چیز دوخته، مثل پیراهن و زیرجامه و قبا و امثال آن.

۲- پوشیدن مرد سر خود را.

۳- پوشاندن زن روی خود را به نقاب و روبند و برقع.

۴- استعمال عطریات.

۵- ازاله مو از بدن.

۶- ناخن گرفتن.

۷- جماع کردن با زن و بوسیدن و دست بازی کردن و نگاه به شهوت بلکه هر لذت و تمتعی بردن.

۸- عقد کردن زن از برای خود یا دیگری.

ص: ۴۳

- ۹- جدال و آن گفتن لا والله و بلی والله است.
  - ۱۰- شکار صحرائی که وحشی باشد.
  - ۱۱- استمنا.
  - ۱۲- سرمه کشیدن.
  - ۱۳- نگاه در آینه.
  - ۱۴- پوشیدن موزه و چکمه و گیوه و جوراب و هرچه تمام روی پا را می‌گیرد برای مردان.
  - ۱۵- فسوق.
  - ۱۶- روغن مالیدن به بدن.
  - ۱۷- سایه قرار دادن بالای سر، برای مردان.
  - ۱۸- بیرون آوردن خون از بدن.
  - ۱۹- انگشتر به دست کردن برای زینت.
  - ۲۰- پوشیدن زیور برای زینت (برای بانوان).
  - ۲۱- کشتن جانورانی که در بدن ساکن می‌شوند.
  - ۲۲- ناخن گرفتن.
  - ۲۳- کندن دندان.
  - ۲۴- کندن درخت یا گیاهی که در حرم روییده باشد.
- عمل‌های ممنوع در حالت احرام (اهل سنت)
- ۱- پوشیدن لباس، پیراهن و شلوار، کلاه، عمامه، کت و لباس زیر برای آقایان، جز کمر بند برای حفظ پول که اشکالی ندارد، بقیه لباس‌ها ممنوع است.
  - ۲- پوشیدن سرو صورت و پشت پا برای آقایان و پوشیدن صورت برای زنان.

ص: ۴۴

- ۳- استفاده کردن از عطریات، هر نوع که باشد، صابون و کرم خوشبو و بوییدن گل‌های خوشبو با قصد و اراده و عمداً، اما چنانچه خود قصدی نداشت و بوی خوشی به مشامش رسید، ایرادی ندارد.
- ۴- کوتاه کردن و تراشیدن موی بدن از هر جا که باشد.
- ۵- گرفتن ناخن.
- ۶- جماع و یا مقدمات آن، مانند بوسه و غیره.
- ۷- بحث و گفت و گوی جماع در حضور زنان.
- ۸- جنگ و جدل و برخورد نامناسب با حجاج.
- ۹- شکار و همکاری با شکارچی.
- ۱۰- کشتن و گرفتن ملخ و امثال آن.

*** طواف

* امامی

۵- برای طواف کننده مستحب است در هر شوط، ارکان خانه کعبه و حجرالأسود را استلام نماید.

* شافعی و حنفی

۵- برای هر شوط طواف بلند کردن دست‌ها و بوسیدن آنها لازم است. بدین ترتیب جمعاً هفت شوط طواف را هفت مرتبه در هنگام ازدحام از دور دست‌ها را بلند کند و بوسه دهد.

* امامی

۶- از جمله مستحبات مکه معظمه، طواف کعبه است، در هر شبانه روز ده مرتبه، در اول شب سه طواف و در آخر شب سه طواف و پس از دخول صبح دو طواف (بعد از ظهر دو طواف)

* شافعی و حنفی

۶- در تمام اوقات شبانه روز طواف جایز است حتی در اوقاتی که نماز مکروه است، بجز وقت خطبه نماز جمعه و موقع اقامه نماز جماعت که در این دو وقت طواف مکروه است.

ص: ۴۵

ولی پس از احرام عمره، قبل از طواف و پس از احرام حج قبل از وقوف به عرفات و پس از بازگشت از منی، قبل از طواف زیارت احتیاط آن است که طواف مستحب به جا نیورد.

* امامی

۷- عبارت شهیدین (قدس سرهما) در لمعه و شرح آن، این چنین است: وسنته (الطواف) الغسل ....

والرمل - بفتح المیم - وهو الاسراع فی المشی مع تقارب الخطیء، دون الوثوب والعدو ثلاثاً و هی الأولى والمشی أربعاً بقیة الطواف علی قول الشیخ فی المبسوط فی طواف القدوم خاصة .... وإنما یستحب علی القول به للرجل الصحیح، دون المرأة والخنثی والعلیل، بشرط أن لا یؤذی غیره ولا یتأذی به. ۱

* شافعی و حنفی

۷- در طواف عمره و طواف حج، که بعد از آن باید سعی انجام بگیرد، سنت است که مردان در سه شوط اول رمل و در هر هفت شوط اضطباع کنند. البته در وقت نماز سنت آن است که اضطباع نکنند.

رمل، یعنی تکان دادن بازوها و قدم برداشتن همچون پهلوانان.

اضطباع، یعنی حوله احرام را زیر بغل راست عبور دهد و روی شانه چپ بگذارد، اما هنگام خواندن نمازها بغل را بپوشاند.

*** (۱)

نماز طواف

* امامی

۸- واجب است بعد از تمام شدن طواف عمره دو رکعت نماز بخواند مثل نماز صبح.

* شافعی و حنفی

۸- در فقه شافعی نماز طواف جزء سنت‌های حج و در فقه حنفی از واجبات حج می‌باشد.

* امامی

۹- واجب است این نماز نزد مقام باید ابراهیم واقع شود و احتیاط واجب آن است که پشت مقام به جا آورد که سنگی که مقام است بین او و خانه کعبه واقع شود. و بهتر آن است که هر چه ممکن باشد نزدیک‌تر بایستد، لکن نه به طوری که مزاحمت با سایرین کند.

۱- شرح لمعه، کتاب الحج: الفصل الرابع، فی اعمال العمره.

ص: ۴۶

* شافعی و حنفی ۹- نماز طواف دو رکعت است که آن را پشت مقام ابراهیم بخواند و در ایام حج چون ازدحام است و در مقام ابراهیم مشکل است در محاذی آن و یا در جای خلوت تری می‌تواند نماز طواف را بخواند. و اگر خلوت باشد در مقام ابراهیم بخواند.

*** حلق یا تقصیر

* امامی

۱۱- واجب است بعد از آن که سعی کرد، تقصیر کند، و تراشیدن سر در تقصیر کفایت نمی‌کند بلکه حرام است.

* شافعی و حنفی

۱۱- در عمره تمتع نیز مخیر است بین حلق و تقصیر.

* اعمال حج

احرام

* امامی

۱۲- وقت احرام حج موسع است و تا وقتی که بتواند بعد از احرام به وقوف اختیاری عرفه برسد، می‌تواند تأخیر بیندازد و از آن وقت نمی‌تواند عقب بیندازد.

* شافعی و حنفی

۱۲- زمان احرام حج، روز هشتم ذی‌الحجه تا روز دهم است.

***

ص: ۴۷

استقرار در منی

* امامی

۱۳- مستحب است شب عرفه را در منی بوده و به طاعت الهی مشغول باشد. و بهتر آن است که عبادات و خصوصاً نمازها را در مسجد خیف به جا آورد و چون نماز صبح را خواند تا طلوع آفتاب تعقیب گفته، پس به عرفات روانه شود.

* شافعی و حنفی

۱۳- حجاج پس از احرام به سمت منی حرکت می‌کنند و سنت است که شب نهم را در منی بگذرانند و نماز ظهر، عصر مغرب و عشا و صبح روز نهم را در چادرها بخوانند. ماندن در منی سنت است. ۱

*** (۱)

وقوف در مشعرالحرام

* امامی

۱۴- احتیاط واجب آن است که شب دهم را تا طلوع صبح در مشعرالحرام به سر ببرد و نیت کند اطاعت خدا را در این به سر بردن شب.

۱۵- چون صبح طلوع کرد، نیت وقوف به مشعرالحرام کند تا طلوع آفتاب.

* شافعی و حنفی

۱۴ و ۱۵- این وقوف چهارمین عمل از اعمال حج، وقت آن بعد از غروب آفتاب روز نهم است؛ به گونه‌ای که حجاج نماز مغرب در عرفات نمی‌خوانند بلکه پس از غروب از عرفات به سوی مزدلفه حرکت می‌کنند و در وقت عشا نماز مغرب و عشا را به طریق جمع و قصد ادا می‌کنند ...

* امامی

۱۶- مستحب است نماز شام و خفتن را تا مزدلفه به تأخیر اندازد، اگر چه ثلث شب نیز بگذرد و میان هر دو نماز به یک اذان و دو اقامه جمع کند و نوافل مغرب را بعد از نماز عشا به جا آورد و در صورتی که برای رسیدن به مزدلفه پیش از نصف شب مانعی رسید باید نماز مغرب و عشا را به تأخیر نیندازد و در میان راه بخواند.

۱- شیعیان معمولاً عصر هشتم و یا صبح نهم ذی‌الحجه از مکه مکرمه به سوی عرفات حرکت می‌کنند و بسیاری از اهل سنت هم صبح روز نهم از مکه مستقیماً وارد عرفات می‌شوند.

ص: ۴۸

* شافعی و حنفی

۱۶- تأخیر نماز مغرب به وقت عشا و جمع بین نماز مغرب و عشا در فقه شافعی سنت است ولی در فقه حنفی واجب است و لذا اگر شخصی حنفی نماز مغرب را در عرفات یا بین راه و در وقت مغرب بخواند باید آن را در وقت عشا در مزدلفه اعاده نماید. *** امامی

۱۷- اقوی جواز کوچ کردن بلکه استحباب آن است کمی قبل از طلوع آفتاب، به نحوی که قبل از طلوع آفتاب از وادی محسّر تجاوز نکند و اگر تجاوز کرد گناهکار است ولی کفاره بر او نیست و احتیاط آن است که وقتی حرکت کند که قبل از طلوع آفتاب وارد وادی محسّر نشود.

* شافعی و حنفی

۱۷- * طبق مذهب حنفی، اگر کسی قبل از طلوع فجر مزدلفه را ترک کند، بر او دم واجب می‌شود؛ چون وقت وقوف سنت را که قبل از طلوع فجر بوده، عمل کرده اما بعد از طلوع فجر که وقوف واجب است، آن را ترک نموده است. * در مذهب شافعی، حضور کوتاه در مزدلفه بعد از نصف شب کافی است و اگر در نصف دوم شب در مزدلفه نباشد، با دم جبران می‌شود (وجوباً یا استحباباً علی اختلاف القول).

رمی جمره عقبه

* امامی

۱۸- وقت انداختن سنگ، از طلوع آفتاب روز عید است تا غروب آن، و اگر فراموش کرد تا روز سیزدهم می‌تواند به جا آورد و اگر تا آن وقت متذکر نشد، احتیاطاً در سال دیگر خودش یا نایش بیندازد.

ص: ۴۹

* شافعی و حنفی ۱۸- وقت زدن هفت سنگریزه در روز دهم از طلوع خورشید تا زوال آن است.

* اما در فقه حنفی به دلیل ازدحام می‌توان بعد از زوال تا غروب رمی کرد اما رمی بعد از غروب مکروه است. در فقه شافعی زدن سنگریزه در روز دهم لزوماً قبل از زوال است ولی برای افراد ضعیف و مریض بعد از غروب هم جایز است. * امامی

۱۹- واجب است در انداختن سنگ‌ها چند امر: ...

سوم آن که انداختن، به جمره برسد. پس اگر سنگ را انداخت و سنگ دیگران به آن خورد و به واسطه آن یا کمک آن به جمره رسید کافی نیست، لکن اگر سنگ به جایی بخورد و کمانه کند و به جمره برسد کافی است ظاهراً.

* شافعی و حنفی

۱۹- سنگریزه‌ها اگر به جمره نخورد ولی نزدیک آن داخل محوطه دیوار شده بیفتد ایرادی ندارد؛ چنانچه خارج از محدوده بیفتد ادا نمی‌شود، باید آن را اعاده کرد.

قربانی

* امامی

۲۰- باید ذبح را بعد از رمی جمره عقبه بکند به احتیاط واجب.

- احتیاط واجب آن است که ذبح هدی را از روز عید تأخیر نیندازد.

* شافعی و حنفی

۲۰- پس از رمی جمره عقبه، ذبح گوسفند به عنوان دم شکر، که اصطلاحاً قربانی گفته می‌شود، واجب و تا سه روز انجام آن جایز است.

ص: ۵۰

* امامی ۲۱* - به احتیاط واجب باید در منی اول رمی جمره کند و بعد از آن ذبح کند و بعد تقصیر یا حلق. اگر بر خلاف این ترتیب عمل کند، پس اگر از روی غفلت و سهو بوده، اعاده لازم نیست و بعید نیست که اعاده نخواهد و احتیاط به اعاده است، و اگر از روی علم و عمد بوده در صورت امکان احتیاط را ترک نکند.

* شافعی و حنفی

۲۱- در فقه حنفی تا قربانی را انجام نداده، حلق و قصر (که بعضی ناآگاهان انجام می‌دهند) صحیح نیست و حاجی نمی‌تواند با انجام آنها از احرام خارج شود اگر از روی جهل به مسئله بوده، اما در فقه شافعی اولاً: ترتیب فوق لازم نیست، ثانیاً: تحلل اول به رمی جمره عقبه و حلق یا قصر قبل از قربانی حاصل می‌شود.

*** حلق یا تقصیر

* امامی

۲۲- هر مکلفی مختار است که بعد از ذبح کردن، یا سر بتراشد و یا از ناخن یا موی خود قدری بچیند، مگر چند طایفه: اول- زنها که باید از مو یا ناخن خود قدری بگیرند.

دوم- کسی که سال اول حج او باشد که باید سر بتراشد به احتیاط واجب.

* شافعی و حنفی

۲۲- واجب است حاجی از حلق یا تقصیر یکی را انجام دهد.

* امامی

۲۳- احتیاط آن است که حلق یا تقصیر در روز عید باشد، اگر چه بعید نیست جواز تأخیر تا آخر ایام تشریق.

* شافعی و حنفی

۲۳- * در فقه حنفی، حلق یا تقصیر پس از قربانی در روز دهم تا دوازدهم انجام گیرد.

* در فقه شافعی حلق مقید به روزهای خاص نیست و قابل تأخیر است.

ص: ۵۱

* امامی ۲۴- محل تراشیدن سر و تقصیر نمودن، منی است و جایز نیست اختیاراً در غیر آن جا.

* شافعی و حنفی

۲۴- حلق سر در منی سنت است و در جاهای دیگر محدوده حرم جایز است، ولی خارج از محدوده حرم، طبق مذهب حنفی موجب دم است ولی در فقه شافعی اشکال ندارد.

* امامی

۲۵- زن‌ها باید از مو یا ناخن خود قدری بگیرند و کافی نیست ظاهراً برای آنها سر تراشیدن.

در تقصیر کفایت می‌کند مقدار کمی از مو را چیدن، به هر نحو و با هر آلت که باشد، و یا ناخن گرفتن، و بهتر است که هم مقداری از مو بگیرد و هم ناخن را بگیرد.

* شافعی و حنفی

۲۵- طبق فقه حنفی خواهران به اندازه یک انگشت از یک چهارم موی سر را قصر کنند کافی است و از احرام بیرون آیند و طبق فقه شافعی کوتاه کردن حتی سه مو هم برای زنان مانند مردان کافی است.

طواف زیارت

* امامی

۲۶- جایز است، بلکه مستحب است روز عید که از اعمال منی فارغ شد بیاید به مکه برای بقیه اعمال، و جایز است تأخیر بیندازد تا روز یازدهم، و بعید نیست که جایز باشد تأخیر آن تا آخر ذی‌الحجه؛ به این معنی که روز آخر ذی‌الحجه هم اگر آمد و اعمال را به جا آورد مانع ندارد.

* شافعی و حنفی

۲۶- بهترین وقت برای ادای این طواف، روز دهم ذی‌الحجه است ولی اگر تا پیش از غروب آفتاب روز دوازدهم نیز انجام گیرد، جایز است.

اگر کسی طواف زیارت را از غروب دوازدهم به تأخیر انداخت، طبق فقه حنفی، یک دم لازم می‌گردد، اما طبق فقه شافعی دم لازم نیست ولی تأخیر آن بعد از ایام التشریق مکروه است.

ص: ۵۲

*** امامی

۲۷- جایز نیست طواف حج و نماز و سعی و طواف نساء و نماز آن را قبل از رفتن به عرفات و به جا آوردن اعمال عرفات و مشعر و اعمال سه گانه منی به جا آورد در حال اختیار.

* شافعی و حنفی

۲۷- سنت است که این طواف بعد از رمی به حلق یا تقصیر و قربانی انجام شود.

طبق مذهب حنفی، پیش از این سه عمل نیز می‌توان طواف زیارت به جا آورد، ولی در فقه شافعی این رخصت نیست و طواف زیارت حتماً باید بعد از اعمال فوق انجام شود.

*** امامی

۲۸- بعد از به جا آوردن طواف زیارت و نماز آن و سعی بین صفا و مروه، به تفصیلی که گذشت، حلال می‌شود بر او بوی خوش، ولی زن بر او حرام است.

بعد از به جا آوردن طواف نساء و نماز آن ... حلال می‌شود بر او زن نیز.

* شافعی و حنفی

۲۸- بعد از انجام این طواف، از احرام خارج و کلیه محرمات، از جمله مباشرت با همسر که بعد از تحلل اول همچنان باقی بود بر حاجی حلال می‌گردد.

*** نماز طواف

* امامی

۲۹- اعمالی که در مکه واجب است به جا آورد:

اول طواف حج است که آن را طواف زیارت می‌گویند.

دوم نماز طواف است.

سوم .....

* شافعی و حنفی

۲۹- طبق مذهب حنفی، بعد از کلیه طواف‌ها خواندن نماز طواف واجب و بر اساس نظر فقهای مذهب شافعی سنت می‌باشد.

***

ص: ۵۳

بیتوته در منی

* امامی

۳۰- واجب است بر حاجی که شب یازدهم ذی الحجه و شب دوازدهم را در منی بیتوته کند؛ یعنی در آنجا بماند از غروب آفتاب تا نصف شب.

* شافعی و حنفی

۳۰- تمام حجاج شب یازدهم و دوازدهم از غروب آفتاب تا اذان صبح را با قصد قربت در منی می گذرانند.

بیتوته در منی در فقه شافعی واجب و در فقه حنفی سنت مؤکد است.

*** رمی جمرات سه گانه

* امامی

۳۱- وقت انداختن سنگ، از اول طلوع آفتاب تا غروب آفتاب روزی است که شب آن روز را بیتوته کرده است.

* شافعی و حنفی

۳۱- حاجی شبِ روز یازدهم و دوازدهم را در چادرها بگذرانند و در این دو روز بعد از زوال، وقت رمی جمرات است.

*** طواف وداع

* امامی

۳۲- برای کسی که می خواهد از مکه بیرون رود، مستحب است طواف وداع نماید.

* شافعی و حنفی

۳۲- پس از پایان اعمال روز دوازدهم به مکه بر می گردند و قبل از خروج از مکه انجام طواف وداع واجب است.

خواهرانی که موقع وداع حیض داشته باشند می توانند از جلوی در مسجد وداع کنند و وارد نشوند و از بیرون کفایت می کند.

***

ص: ۵۴

اشاره

بی شک یکی از مسائلی که روحانیان معظم کاروان‌ها باید در جلسات آموزشی خود به زائران عزیز یاد آور شوند و آنان را نسبت به آن مسائل توجیه نمایند، اهمیت شرکت در نماز جماعت و کیفیت نماز با اهل سنت در مکه و مدینه است. از آن جهت که تفاوت‌های نماز آنان با نماز پیروان مکتب اهل بیت کمتر به صورت یکجا آورده شده، بر آن شدیم تا در این نوشته مختصری از آنها را همراه با روایات و فتاوی در خصوص اهمیت شرکت در نماز جماعت اهل سنت بیاوریم و در این بخش از دست نوشته‌های برخی از روحانیان محترم کاروان‌ها بهره جسته‌ایم که جا دارد از حضرت مستطاب حجة الاسلام جناب آقای علی مدبّر (اسلامی) تشکر کنیم.

* نماز در حجاز

- ۱- به فتوای امام (ره) و مراجع دیگر در مکه و مدینه، در مسافرخانه و هتل نباید نماز را به جماعت بخوانند و می‌توانند در جماعت سایر مسلمین در مساجد شرکت کنند و نماز را به جماعت بخوانند. (۱)
- ۲- تبیین فضیلت نماز در مسجد الحرام و مسجد النبی (ص) و استناد به روایاتی مانند:
الف: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ص): صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هُنَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ عَشْرَةَ آلَافٍ صَلَاةً فِي غَيْرِهِ مِنَ الْمَسَاجِدِ. (۲)

۱- نک:- مناسک محشی، ۱۳۱۵۲

۲- وسائل الشیعه: ج ۳، ص ۵۳۶

ص: ۵۵

ب: عن الامام الباقر (ع) صلاة في المسجد الحرام أفضل من مائة ألف صلاة في غيره من المساجد. (۱)

۳- بهتراست نماز فرادا را نیز در مسجد الحرام و مسجد النبی (ص) بخوانیم:

سئلته عن الرجل، یصلی فی جماعة فی منزله بمكة أفضل أو وحده فی المسجد الحرام؟ فقال: وحده. (۲)

۴- به فتوای مراجع، نماز با عامه فضیلت و ثواب دارد، حتی اگر نیاز به اعاده داشته باشد. عباراتی مانند:

من صلّى معهم فی الصف الأول کمن صلّى خلف رسول الله (ص)، (۳)

یا فإنّ المصلّى معهم فی الصف الأول كالشاهر سيفه فی سبیل الله، (۴)

یا روایت بسیار مهم زید شحام از امام صادق (ع) که در وافی، ج ۲، ص ۱۸۲ نقل شده قابل استناد است.

۵- به فتوای امام و مراجع دیگر وقتی که در مسجد الحرام یا مسجد النبی نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین نباید از آنجا خارج شوند

و باید از جماعت تخلّف نکنند و با سایر مسلمین به جماعت نماز بخوانند. (۵)

۶- هنگام برگزاری نماز، از تجمع در کنار بقیع یا ایستادن در کنار

۱- ثواب الأعمال، ص ۱۲۷

۲- سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي فِي جَمَاعَةٍ فِي مَنْزِلِهِ بِمَكَّةَ أَفْضَلُ أَوْ وَحْدَهُ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَقَالَ: وَحْدَهُ، كَافِي، ج ۴، ص ۵۲۷

۳- من لا يحضر: باب الجماعة و وافی: ج ۲، ص ۱۸۲

۴- وافی: ج ۲، ص ۱۸۲

۵- نک: - مناسک محشی، م ۱۳۱۳

ص: ۵۶

- خیابان‌ها و مغازه‌ها و یا حرکت برخلاف جهت نماز گزارانی که به سوی مسجد می‌روند، جداً پرهیز کنیم. (۱)
- ۷- نماز خواندن در کنار بقیع و در داخل آن ممنوع است و نمازهای مستحبی، مانند نماز زیارت را می‌توانیم در حرم یا هتل بخوانیم. (۲)
- ۸- نماز تحیت (احترام) مسجد در فقه شافعی و حنبلی (مذهب رایج حجاز) مورد تأکید است. هنگام ورود به مسجد از آن غفلت نکنیم. (۳)
- ۹- هنگام برگزاری نماز جماعت از نماز فرادا جداً خودداری کنیم. (۴)
- ۱۰- به محض شنیدن قد قامت الصلاة برخیزیم و در صف جماعت بایستیم. (۵)
- ۱۱- پیش از نماز صبح دو اذان و یک اقامه گفته می‌شود. اولین اذان برای نماز شب است و حدود یک ساعت پیش از اذان صبح گفته می‌شود. اذان دوم نیز برای اعلام طلوع فجر و فرا رسیدن وقت نماز صبح است و بعد از حدود ۲۰ دقیقه. اقامه نیز پیش از شروع نماز گفته می‌شود. (۶)
- ۱۲- در همه نمازهای پنجگانه، میان اذان و اقامه چند دقیقه فاصله

۱- آزموده‌های شماره ۱ بخش تذکرات.

۲- همان.

۳- همان.

۴- همان.

۵- همان.

۶- همان.

ص: ۵۷

- است تا نماز گزاران به مسجد برسند. کمترین فاصله بین اذان و اقامه نماز مغرب است که حدود ۵ الی ۷ دقیقه است. (۱)
- ۱۳- اهل سنت اهمیت فراوانی به منظم بودن صف‌های نماز جماعت می‌دهند. امام جماعت قبل از گفتن تکبیره الاحرام با جملات زیر نماز گزاران را به تسویه صفوف و منظم ایستادن در صفوف دعوت می‌کند: سَوِّوا صفوفکم، استوو، اَتَمُوا الصف الأول فالأول، سَدُّوا الخلل و ... اگر در صف‌های جلو جای خالی وجود دارد، در صف بعد نایستید. (۲)
- ۱۴- اهل سنت اتصال صفوف را در مکان واحد مانند مسجد النبی (ص) یا مسجد الحرام لازم نمی‌دانند، ولی شیعیان سعی کنند جایی به نماز بایستند که اتصال برقرار باشد. (۳)
- ۱۵- بلافاصله پس از امام، تکبیره الاحرام بگویید و وارد نماز شوید. (۴)
- ۱۶- در رفتن به رکوع و سجده و برخاستن از آن حتماً از امام تبعیت کنید و تأخیر محسوس نداشته باشید.
- ۱۷- از تکتف و تأمین (دست بسته نماز خواندن و گفتن آمین پس از حمد) خودداری کنید که به فتوای فقهای شیعه مبطل نماز است. پس از حمد مستحب است الحمد لله رب العالمین بگویید.
- ۱۸- اهل سنت بسم الله الرحمن الرحیم را جزو سوره نمی‌دانند و در صورتی که آن را قرائت کنند نیز آهسته قرائت می‌کنند.

۱- همان.

۲- همان.

۳- همان.

۴- آزموده‌های شماره ۱ بخش تذکرات.

ص: ۵۸

- ۱۹- در نماز به طور معمول قنوت نمی‌خوانند ولی گاهی پس از رکوع به جا می‌آورند. توجه داشته باشید در این صورت پیش از امام به سجده نروید.
- ۲۰- سجده بر فرش بر اساس بسیاری از فتاوی‌ای فقها مجزی است. از هنگام ورود به فرودگاه جده تا بازگشت به آن، رعایت کنیم و از گذاشتن مهر یا کاغذ یا دستمال کاغذی خود داری کنیم ولی در جایی که اهل سنت تردد ندارند و نیز در هتل حتماً باید سجده بر چیزی باشد که بر اساس فقه شیعه سجده بر آن صحیح است.
- ۲۱- اهل سنت جلسه استراحت ندارند و پس از سجده بلافاصله بر می‌خیزند. شما جلسه استراحت را رعایت کنید ولی زیاد طول ندهید.
- ۲۲- بسیاری از مراجع نماز با اهل سنت را مجزی می‌دانند و نیاز به اعاده نیست و به فتوای برخی نیز مشروط به تلاوت اخفاتی حمد و سوره یا حدیث نفس آن است (آیه الله خوئی، تبریزی، سیستانی) و فقط آیه الله گلپایگانی مجزی نمی‌دانند و باید اعاده شود.
- ۲۳- در نماز جماعت، مأمومین باید ذکرهای رکوع، سجده، تشهد و تکبیرها و ... را اخفاً بگویند.
- ۲۴- اهل سنت در رکعت سوم و چهارم همواره سوره حمد می‌خوانند ما نیز مختیر بین تسبیحات اربعه و سوره حمد هستیم.
- ۲۵- اهل سنت تجافی ندارند، ما نیز به جهت تبعیت در جماعت آنان، تجافی نمی‌کنیم و به حال تشهد می‌نشینیم.
- ۲۶- پس از نماز، گفتنِ الله اکبر جزو نماز نیست بلکه اولین تعقیب نماز است. هنگام گفتن تکبیرات، دست‌ها را بالا نیاورید یا

ص: ۵۹

جملات تکبیر را کمی بلندتر بگویید تا بشنوند و برخی توهمات آنان زدوده شود.

۲۷- در صورتی که نماز شکسته می‌خوانید دو نماز خود را با یک نماز اهل سنت اقتدا کنید و بین نماز به گونه‌ای عمل کنید که شکسته بودن نماز معلوم نشود (پس از تشهد رکعت دوم به سلام آخر اکتفا کنید و بدون برگرداندن رو از قبله بایستید و هنگام رفتن امام به رکوع تکبیره الاحرام نماز دوم را بگویید و به رکوع بروید).

۲۸- نماز خواندن پس از جماعت صبح تا بر آمدن آفتاب و پس از نماز عصر تا هنگام مغرب مورد نهی فقه حنبلی است، حتی المقدور از آن خود داری کنید.

۲۹- حتی المقدور در نماز جماعت عصر و عشاء اهل سنت نیز شرکت کنید.

۳۰- اگر پس از نمازهای واجب، نماز میت برگزار شد، حتی الامکان نماز میت را بخوانید. نماز میت در مذهب حنبلی چهار تکبیر دارد.

۳۱- نماز عصر حدود سه ساعت پس از نماز ظهر، و نماز عشا حدود یک ساعت پس از نماز مغرب برگزار می‌گردد.

۳۲- در نماز صبح روزهای جمعه امام غالباً پس از حمد آیات سجده‌دار قرآن را تلاوت می‌کند، باید هماهنگ با امام بین نماز سجده واجب را رعایت کنید.

۳۳- هنگام اذان و اقامه نمازها و نیز هنگام خطبه‌های نماز جمعه از گفت و گو با یکدیگر و نماز خواندن و تلاوت قرآن خودداری کنید.

۳۴- از محل سجده نماز گزاران عبور نکنید؛ زیرا برخی از اهل

ص: ۶۰

سنت از این کار منع می‌کنند.

۳۵- در مسجد الحرام در مسیر طواف طواف کنندگان به نماز نایستید.

۳۶- در صورتی که پلیس حرم از نماز خواندن در نزدیک مقام ابراهیم منع کند، حتماً مراعات کنید.

۳۷- نماز طواف مستحبی در همه جای مسجد الحرام صحیح است، از خواندن نماز طواف مستحبی یا سایر نمازها در پشت مقام ابراهیم خودداری کنید و آن جا را برای کسانی که نماز طواف واجب دارند، خالی بگذارید.

۳۸- احکام مربوط به نماز استاده‌هایی در مسجد الحرام و اختلاف فتاوی مراجع را برای زائران تبیین کنید.

۳۹- محل ایستادن امام جماعت در مسجد الحرام:

صبح، مغرب و عشا: نزدیک مقام ابراهیم.

ظهر: زیر بالکن، مقابل حد فاصل بین رکن یمانی و رکن حجّج.

عصر: بین حجّج اسماعیل و در کعبه.

در نماز جمعه: نزدیک مقام ابراهیم.

هرگاه صفوف جماعت دور تا دور کعبه تشکیل شده باشد، امام جلو یا پشت مقام ابراهیم (ع) ایستاده، و اگر در صفوف شکاف وجود دارد مقابل شکاف است.

۴۰- حکم نماز قصر و اتمام در مکه و مدینه: مسافر می‌تواند در چهار مکان نماز را تمام بخواند (تخیر): مسجد النبی (ص)، مسجد الحرام، مسجد کوفه و حائر حسینی (ع).

تبیین اختلاف فتاوا:

ص: ۶۱

* الف. برخی مراجع این تخییر را نمی‌پذیرند (شبیری زنجانی).

* ب. برخی تخییر را در محدوده مسجد قدیم می‌پذیرند (بهجت).

* ج. برخی در تمام بخش‌های مسجد می‌پذیرند (امام، اراکی).

* د. برخی آن را به محدوده مدینه و مکه قدیم توسعه می‌دهند (خوئی، تبریزی).

* ه. برخی آن را به همه شهر توسعه می‌دهند (خامنه‌ای، مکارم، فاضل لنکرانی، صافی، سیستانی، نوری همدانی، گلپایگانی، صانعی).

* برخی از تفاوت‌های نماز اهل سنت مکه

و مدینه با پیروان مذهب اهل بیت (ع) (۱)

قرائت

* امامیه

۱- در رکعت اول و دوم نمازهای واجب یومیه، انسان باید اول حمد و بعد از آن یک سوره تمام بخواند.

* اهل سنت

۱- پس از حمد هر مقدار که بتواند قرآن بخواند. (۲)

۱- برگرفته از رساله توضیح المسائل امام خمینی (قدس سره) و رساله تعلیم الصلاة عبدالله بن احمد بن علی الزید، هدیه وزارة الشؤون الاسلامیه و الاوقاف والدعوة و الارشاد بالملکة العربیة السعودیه.

۲- از آن جا که اهل سنت بسم الله را جزو سوره نمی‌دانند، اگر سوره‌ای خوانده شود لازم نیست بسم الله نیز خوانده شود.

ص: ۶۲

ذکر رکوع

* امامیه

۲- انسان هر ذکری در رکوع بگوید کافی است ولی احتیاط واجب آن است که به قدر سه مرتبه **سُبْحَانَ اللَّهِ** یا یک مرتبه **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ** کمتر نباشد.

* اهل سنت

۲- پس از قرائت به رکوع می‌رود در حالی که می‌گوید: **اللَّهُ أَكْبَرُ** و دست‌ها را بر زانو می‌گذارد و می‌گوید: **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ** و تکرار آن تا سه مرتبه یا بیشتر سنت است.

*** قیام پس از رکوع

* امامیه

۳- مستحب است بعد از آن که از رکوع برخاست و راست ایستاد، در حال آرامی بدن بگوید: **سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ**

* اهل سنت

۳- اگر نماز گزار منفرد یا امام جماعت است، هنگام برخاستن از رکوع می‌گوید: **سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ** و هنگامی که کاملاً ایستاد می‌گوید: **رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ مَلِئُوا السَّمَوَاتِ وَمِلْءُ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدَ.**

ولی اگر نماز گزار مأوم است، هنگام برخاستن از رکوع بگوید: **رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ** و پس از ایستادن آنچه ذکر شد بگوید.

*** ذکر سجده

* امامیه

۴- در سجده هر ذکری بگوید کافی است ولی احتیاط واجب آن است که مقدار ذکر از سه مرتبه **سُبْحَانَ اللَّهِ** یا یک مرتبه **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَ بِحَمْدِهِ** کمتر نباشد، و مستحب است: **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَ بِحَمْدِهِ** را سه مرتبه یا پنج یا هفت مرتبه بگوید.

ص: ۶۳

* اهل سنت

۴- در حالی که به سجده می‌رود بگوید: اللَّهُ أَكْبَرُ و در سجده سه بار یا بیشتر بگوید: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى و هر چه خواست دعا بخواند.

تشهد و سلام

* امامیه

۵- در رکعت دوم تمام نمازهای واجب و رکعت سوم نماز مغرب و رکعت چهارم نماز ظهر و عصر و عشا باید انسان بعد از سجده دوم بنشیند و در حال آرام بودن بدن تشهد بخواند؛ یعنی بگوید: اشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ اشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

بعد از تشهد رکعت آخر نماز مستحب است در حالی که نشسته و بدن آرام است بگوید: السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ و بعد از آن باید بگوید: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ احوط استجابی آن است که و* اهل سنت

۵- التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَ الصَّلَوَاتُ وَ الطَّيِّبَاتُ. السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ.

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. اشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ.

اگر نمازی که می‌خواند دو رکعتی باشد، مثل نماز صبح و نماز جمعه، نشستن را طول دهد و بگوید: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، أَنْتَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى

ص: ۶۴

رَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ را اضافه نماید یا بگوید: السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ.

إِبْرَاهِيمَ وَعَلَىٰ آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ.

سپس می گوید: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ وَ سِيسِ هِرْ چه بخواهد دعا کند، و در پایان هر نماز رو به طرف راست کند و بگوید: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بعد از آن به طرف چپ رو کند و بگوید: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ.

-استفتائاتی که در این بخش آمده، از مجموعه استفتائاتی که در فصلنامه میقات حج به چاپ رسیده، انتخاب شده است.

چند استفتاء

* پوشیدن دمپایی دوخته برای محرم چه حکمی دارد؟

اشکال ندارد "آیات عظام: صافی، سیستانی، خامنه‌ای، مکارم، تبریزی."

جایز نیست "آیه‌الله فاضل لنکرانی."

* استفاده از بند دوخته ساعت مچی در حال احرام چه حکمی دارد؟

اشکال ندارد "آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی، مکارم، تبریزی."

جایز نیست "آیه‌الله فاضل (بنابراحتیاط واجب)، آیت‌الله صافی."

* اگر در حال طواف نداند چند شوط به جا آورده، وظیفه‌اش چیست؟

طواف باطل است "آیات عظام."

* انجام یک عمره استجابی به نیت خود و به نیابت تبرعی دیگران صحیح است یا نه؟

صحیح است "آیات عظام: تبریزی، سیستانی، فاضل، صافی، خامنه‌ای."

احتیاط آن است که آن را به نیت خود به جا آورد و هر مقدار از ثواب آن را که می‌خواهد به دیگران هدیه کند "آیه‌الله مکارم."

ص: ۶۵

* وقف به حرکت و وصل به سکون در تلبیه چه حکمی دارد؟

اشکال ندارد "آیات عظام: فاضل، سیستانی، مکارم."

احتیاط مستحب ترک آن است "آیت الله صافی، آیت الله تبریزی."

تلبیه باید نزد اهل لسان صحیح باشد "آیت الله خامنه‌ای."

* گاهی امام جماعت اهل سنت در نماز، سوره سجده را می‌خواند و نماز گزاران در اثنای قرائت، به سجده می‌روند و بر می‌خیزند،

تکلیف شیعیان چیست؟

بر فرض وجود تقیه، تبعیت کنند و نماز صحیح است "آیات عظام: خامنه‌ای، فاضل، صافی."

در فرض وجود تقیه، تبعیت کنند و نماز را اعاده کنند "آیت الله بهجت، آیت الله مکارم و آیت الله سیستانی - احتیاطاً نماز را اعاده کنند."

در فرض استماع، باید ایماء سجده کرده و احوط اعاده آن بعد از نماز است "آیت الله تبریزی."

* خواب بودن کودک در حال سعی یا خواب رفتن بخشی از آن چه حکمی دارد؟

سعی در حال خواب برای کودک نیز صحیح نیست "آیات عظام: سیستانی، خامنه‌ای، صافی."

اگر در ابتدای سعی نیت کرده و در اثنا خواب رفته، اشکال ندارد "آیت الله مکارم."

بنابر احتیاط واجب به خواب نرود و آن مقدار را که خواب رفته به نیت اتمام ما نقص من سعیه اعاده کند.

ص: ۶۶

- * کسی که در فاصله کمتر از یک ماه که عمره مفرده انجام داده و به مدینه برگشته و بار دیگر قصد رفتن به مکه دارد آیا می‌تواند بدون احرام از میقات بگذرد و عمره مفرده‌ای نیز به جا نیورد؟
- اگر در همان ماه قمری که عمره مفرده انجام داده، به مکه بر می‌گردد، احرام مجدد لازم نیست "آیات عظام: تبریزی، فاضل، سیستانی، صافی گلپایگانی."
- * آیا نجاست معفو در نماز، در طواف نیز معفو است.
- به احتیاط واجب معفو نیست "آیات عظام: سیستانی، فاضل تبریزی، صافی."
- * پوشش دختر بچه در حال طواف چه اندازه است؟
- بنابر احتیاط به همان مقداری که برای زنان لازم است "آیات عظام: مکارم شیرازی، سیستانی، تبریزی، خامنه‌ای."
- همان مقداری که برای زنان لازم است "آیت‌الله فاضل."
- پوشاندن سر و گردن لازم نیست "آیت‌الله صافی."
- * آیا هنگام شرکت در نماز جماعت حرمین شریفین اتصال صفوف لازم است یا نه؟
- همان طور که آنها نماز را صحیح می‌دانند کفایت می‌کند "آیت‌الله خامنه‌ای."
- چنانچه هنگام اقامه جماعت اتفاقاً داخل شبستان‌ها بودند، همان جا اقتدا کنند و صحیح است هر چند اتصال برقرار نباشد، ولی اختیاراً و با وسعت وقت آن جایی که اتصال برقرار نیست نروند "آیت‌الله فاضل."

ص: ۶۷

در مورد بانوان که آنها را گاهی به جایی که اتصال برقرار باشد راه نمی‌دهند اشکالی ندارد، ولی در مورد آقایان چنانچه بتوانند اتصال صفوف را رعایت کنند لازم است "آیت‌الله مکارم."

اقتدا به آنها صوری است و باید قرائت را خودش و لو آهسته بخواند و اگر آهسته هم نمی‌تواند بخواند حدیث نفس کند "آیت‌الله تبریزی."

مراعات آنچه را خود آنها شرط می‌دانند بنمایند و در هر صورت نماز را اعاده کنند علی‌الأحوط "آیت‌الله بهجت."
به همان نحو که آنها نماز می‌خوانند، می‌توانند بخوانند ولی باید قرائتش را آهسته و اگر نمی‌شود مخفیانه بخواند "آیت‌الله سیستانی."
بافرض عدم وجود تقیه، نماز خود را اعاده نماید "آیت‌الله صافی."

* خوردن نعنا و سایر سبزی‌های خوشبو در حال احرام چه حکمی دارد؟

بنابر احتیاط جایز نیست "آیت‌الله فاضل، آیت‌الله صافی."

مانعی ندارد ولی احتیاط مستحب آن است که آن را نبوید "آیت‌الله تبریزی."

جایز است ولی به احتیاط واجب در وقت خوردن، از بویدن آنها خودداری نماید "آیت‌الله سیستانی."

* آوردن خاک و ریگ و سنگ از عرفات و مشعرالحرام، منی، صفا و مروه و منطقه حرم چه حکمی دارد؟

جایز است ولی از مسجد الحرام و مسجد خیف و سایر مساجد جایز نیست "آیت‌الله تبریزی."

از صفا و مروه جایز نیست و از غیر آن دو مانعی ندارد "آیت‌الله

ص: ۶۸

فاضل.

اشکال ندارد "آیت الله سیستانی."

بنابر احتیاط از آوردن خاک و ریگ حرم خودداری شود "آیت الله صافی."

* شخصی، کودکی را در بغل گرفته و طواف می‌دهد، آیا باید شانه چپ کودک نیز به طرف کعبه باشد؟

لازم نیست "آیت الله تبریزی."

بنابر احتیاط لازم است "آیت الله صافی."

لازم است "آیت الله فاضل و آیت الله سیستانی."

* آیا طهارت بدن و لباس کودک در حال طواف لازم است؟

لازم است "آیت الله صافی، آیت الله فاضل"

لازم نیست "آیت الله سیستانی."

بنابر احتیاط لازم است "آیت الله تبریزی."

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
 ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال
 دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان
 تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:
www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳-۲۳۵۷۰۲۳ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور
 کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی
 جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل
 و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق
 روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۶۲۳۱-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱
 ۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید
 ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده
 است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار
 شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،
 هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی
 اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رسانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از
 پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجت های خدای متعال،
 خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رها کردن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی
 همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش
 از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند
 آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

